

KIRGIZİSTAN

HEDEF PAZAR ÜLKE ANALİZİ

Ekonomik Araştırmalar Şubesi

İçindekiler

Tablolar.....	3
Simge ve Kısaltmalar	4
1. Kırgızistan ile İlgili Genel Bilgiler.....	5
2. Kırgızistan ile İlgili Makroekonomik Göstergeler	6
2.1. Kırgızistan'ın GSYH, Kişi Başına Düşen Milli Gelir, GSYH Büyüme Oranı ve Nüfusu	6
2.2. Kırgızistan'ın Dış Ticareti.....	6
2.2.1. Kırgızistan'ın Dünya İle Dış Ticareti	7
2.2.2. Kırgızistan'ın Türkiye İle Dış Ticareti.....	13
3. Kırgızistan ile Türkiye Arasındaki Ticaretin 2018 “TradeMap” Verileri ile RCA Analizi.....	23
3.1. Çalışmanın Metodolojisi	23
3.2. RCA Analizi İle Elde Edilen Bulgular	25
4. Kırgızistan'ın Türkiye'ye Uyguladığı Tarife ve Tarife Dışı Engeller	39
4.1. Kırgızistan'ın Türkiye'ye Uyguladığı Tarifeler (Gümrük Vergileri)	41
4.2. Kırgızistan'ın Türkiye'ye Uyguladığı Tarife Dışı Engeller	44
Kaynakça.....	49

Tablolar

Tablo 1. Kırgızistan İle İlgili Faydalı Bilgiler	5
Tablo 2. Kırgızistan'ın GSYH, Kişi Başına Düşen Milli Gelir, GSYH Büyüme Oranı ve Nüfusu	6
Tablo 3. Yıllara Göre Kırgızistan'ın Dış Ticareti.....	7
Tablo 4. Kırgızistan'ın İthalat Yaptığı Ülkeler (2018).....	8
Tablo 5. Kırgızistan'ın 2009-2018 Döneminde En Çok İthalat Yaptığı İlk 10 Ülke	9
Tablo 6. Kırgızistan'ın Dünyadan İthal Ettiği Ürünler (2018, 1.000 \$).....	9
Tablo 7. Kırgızistan'ın Dünyadan En Çok İthalat Yaptığı İlk 10 Ürün (6'lı GTİP kod)	10
Tablo 8. Tablo 7'de Yer Alan 6'lı GTİP Kodlu Ürünlerin Açıklamaları.....	11
Tablo 9. Kırgızistan'ın Dünyadan Yaptığı İthalatın TİM Sektör Sınıflamasına Göre Dağılımı (2018, milyon \$).....	12
Tablo 10. Geniş Ekonomik Grupların Sınıflamasına (BEC) Göre Kırgızistan'ın Dış Ticareti (2018).....	13
Tablo 11. Kırgızistan'ın Yıllara Göre Türkiye'den Yaptığı İthalat	14
Tablo 12. Kırgızistan, Türkiye ve Dünya Ticaretine Genel Bakış	15
Tablo 13. Kırgızistan'ın Türkiye'den İthal Ettiği Ürünler (2018)	16
Tablo 14. Kırgızistan'ın 2009-2018 Döneminde Türkiye'den En Çok İthalatını Yaptığı İlk 10 Ürün (6'lı GTİP Kod)	16
Tablo 15. Tablo 14'te yer alan 6'lı GTİP kodlu ürünlerin açıklamaları.....	17
Tablo 16. Kırgızistan'ın Türkiye'den İthal Ettiği Ürünlerin Sektörel Dağılımı (2018, 1.000 \$)	19
Tablo 17. Yıllara Göre Kırgızistan'a İhracat Yapan Firmaların Analizi	20
Tablo 18. 2003-2018 Döneminde Kırgızistan'a İhracat Yapan Firmaların Kaç Yıl İhracat Yaptıklarını Gösterir Liste	21
Tablo 19. Kırgızistan'ın Türkiye'den İthal Etmediği Türkiye'nin Dünyaya İhraç Ettiği 2.237 Ürünün Sektörel Dağılımı (2018, milyon \$)	22
Tablo 20. Kırgızistan'ın Dünyadan Yaptığı İthalatın ve Türkiye'den Yaptığı 1.424 Ürünün İthalatının Dünyadan Yaptığı İthalat İçindeki Payın Aralığına Göre Kırılımı (milyar \$)	27
Tablo 21. Kırgızistan'ın Türkiye'den İthal Edebileceği Ürünlerin Analizi (2018).....	28
Tablo 22. Kırgızistan'ın Dünyadan Ve Türkiye'den İthalatının RCA Analizine Göre Kırılımı (milyar \$) ..	30
Tablo 23. Türkiye'nin Rekabet Üstünlüğüne Sahip Olduğu Ancak Kırgızistan pazarında Hiç Yer Almadığı 491 Ürünün Sektörel Dağılımı ve Kırgızistan'ın Dünyadan Yaptığı İthalat (milyon \$)	32
Tablo 24. Türkiye'nin Rekabet Üstünlüğüne Sahip Olduğu ve Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatında Pazar Payı %0-1 Aralığında Olan 111 Ürünün Sektörel Dağılımı (milyon \$)	34
Tablo 25. Türkiye'nin Rekabet Üstünlüğüne Sahip Olduğu ve Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatında Pazar Payı %1-5 Aralığında Olan 148 Ürünün Sektörel Dağılımı (milyon \$)	36
Tablo 26. Türkiye'nin Rekabet Üstünlüğüne Sahip Olduğu ve Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatında Pazar Payı %5'den Büyük Olan 445 Ürünün Sektörel Dağılımı (milyon \$)	38
Tablo 27. Dünyadan Yapılan İthalatta Uygulanan Gümrük Vergisi Oranlarına Göre 6'lı GTİP Kodlu Ürün Sayılarının Dağılımı	40
Tablo 28. Kırgızistan'ın Dünyadan İthal Ettiği Ürünlere Uyguladığı NTM'nin Geçerli Olduğu 6'lı GTİP Kodlu Ürün Sayısı (2012 yılı).....	41
Tablo 29. Kırgızistan'ın Türkiye'den Yaptığı İthalatta Uygulanan Gümrük Vergisi Oranlarına Göre 6'lı Gtip Kodlu Ürün Sayılarının Dağılımı	42
Tablo 30. Kırgızistan'ın Türkiye'ye Uyguladığı Tariflerin (Gümrük Vergileri) Sektörel Ortalaması.....	43
Tablo 31. Kırgızistan'ın Türkiye'den İthal Ettiği Ürünlere Uyguladığı NTM'nin Geçerli Olduğu 6'lı GTİP Kodlu Ürün Sayısı (2012 yılı).....	45
Tablo 32. Kırgızistan'ın Türkiye'ye karşı uyguladığı NTM'lerin TİM sınıflamasına göre geçerli olduğu sektör sayısı	46
Tablo 33. Kırgızistan'ın Türkiye'ye karşı TİM sınıflamasına göre sektörlere uyguladığı NTM sayıları ...	47
Tablo 34. Kırgızistan'ın Türkiye'ye Uyguladığı 584 Tarife Dışı Engelin Adetsel Dağılımı	48

Simge ve Kısaltmalar

\$: ABD doları

AB: Avrupa Birliđi

BM: Birleşmiş Milletler

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü (WTO)DYY: Doğrudan Yabancı Yatırım

FTA: Free Trade Agreement (Serbest Ticaret Anlaşması, STA)

GSYH: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

GTİP: Gümrük Tarife İstatistik Pozisyon

HS: Harmonized System (Armonize Sistem/ GTİP)

IMF: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)

ITC: International Trade Centre (Uluslararası Ticaret Merkezi)

KBDMG: Kişi Başına Düşen Milli Gelir

NTM: Tarife Dışı Engel (Non-Tariff Measure)

SPS: Sıhhi ve bitki sağlığı önlemleri (Sanitary and phytosanitary measures)

TİM: Türkiye İhracatçılar Meclisi

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TBTs: Ticarete teknik engeller (Technical barriers to trade)

TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliđi

TR: Türkiye

UNCTAD: United Nations Conference on Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)

UNSD: Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü ve gibi uluslararası

WITS: Dünya Entegre Ticaret Çözümü

1. Kırgızistan ile İlgili Genel Bilgiler

Tablo 1'de ihracatçılarımız için Kırgızistan ile ilgili faydalı olabileceği düşünölen bazı bilgiler görölmektedir.

Tablo 1. Kırgızistan ile İlgili Faydalı Bilgiler

Ölke Adı	Kırgızistan Cumhuriyeti
Yönetim Biçimi	Cumhuriyet
Başkent	Bişkek
Resmi Dili	Kırgızca, Rusça.
Devlet Başkanı	Sooronbay Ceenbekov (16 Ekim 2017)
Başlıca Önemli Şehirler	Bişkek, Oş, Celalabad, Tokmok, Narin
Plaka Kodu	KS (ISO: AR/ARG)
Telefon Kodu	(+) 996
Türkiye'nin Kırgızistan Büyökelçisi	Cengiz Kâmil Fırat/ +996 990001416 / embassy.bishkek@mfa.gov.tr
Kırgızistan'ın Türkiye Büyökelçisi	Kubanyehbek Omuraliyev / +90 312 491 35 06- 491 35 07

Kaynak: (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019)

Yurtdışında 126 ölkede 316 şehirde 319 havalimanına uçuş düzenleyen THY, Bişkek'te Manas havalimanına direkt uçuş gerçekleştirmektedir.

2. Kırgızistan ile İlgili Makroekonomik Göstergeler

2.1. Kırgızistan'ın GSYH, Kişi Başına Düşen Milli Gelir, GSYH Büyüme Oranı ve Nüfusu

Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.'de Kırgızistan'ın GSYH, Kişi Başına Düşen Milli Gelir, GSYH Büyüme Oranı ve nüfus gibi makroekonomik göstergelerinde 2018 yılı verileri ile 2019-2024 yılları arasındaki IMF projeksiyonları görülmektedir.

Kırgızistan 2018 yılında 8,1 milyar dolar GSYH'ye sahip iken 2024 yılında milli gelirin 10,9 milyar dolara yükselmesi beklenmektedir. Kırgızistan 2018 yılında 5,29 milyar dolarlık ithalat yaparken 2024 yılında ise ithalatın 6,5 milyar dolara yükselmesi beklenmektedir. Kırgızistan 2018 yılında 1,84 milyar dolarlık ihracat yaparken 2024 yılında ise ihracatın 2,02 milyar dolara yükselmesi beklenmektedir.

Kırgızistan'ın kişi başına düşen milli geliri 2018 yılında 1.293 dolar iken 2024 yılında ise KBDMG'nin 1.539 dolara yükselmesi beklenmektedir. 2019-2024 yılları arasında KBDMG'nin her yıl artış yaşayacağı öngörülmektedir.

2023 yılında Kırgızistan'ın GSYH'sinin 10 milyar doları ilk kez aşacağı görülmektedir, büyüme oranının ise ortalama %3,5-4 düzeyinde olması beklenmektedir. Kişi başına düşen milli gelirin ise 2024 yılında 1539 dolara yükselmesi beklenmesine rağmen, yine de Kırgızistan'ın yakın tarihte yüksek gelirli bir ülke haline gelmesi beklenmemektedir.

Tablo 2. Kırgızistan'ın GSYH, Kişi Başına Düşen Milli Gelir, GSYH Büyüme Oranı ve Nüfusu

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
GSYH (milyar \$)	8,093	8,261	8,715	9,218	9,822	10,344	10,893
GSYH Büyüme Oranı	3,5	3,8	3,4	3,8	4,6	3,4	3,4
Kişi Başına Düşen GSYH (\$)	1293,46	1292,98	1337,27	1385,18	1445,56	1492,42	1539,10
Mal İthalatı (milyar \$)	5,29	5,60	5,62	5,84	6,08	6,35	6,50
Mal İthalatında Büyüme Oranı	%3,25	%5,90	%0,39	%3,82	%4,15	%4,38	%2,39
Mal İhracatı (milyar \$)	1,84	1,97	2,02	2,08	2,20	2,09	2,02
Mal İhracatında Büyüme Oranı	%3,89	%7,12	%2,81	%2,70	%5,80	%4,62	%3,43
Nüfus (1.000)	6.257	6.389	6.517	6.654	6.795	6.931	7.077

Kaynak: (Uluslararası para Fonu (IMF), 2019)

2.2. Kırgızistan'ın Dış Ticareti

Tablo 3'te 2001-2018 yılları arasında Kırgızistan'ın dış ticareti (ihracat-ithalat), dış ticaret dengesi ve ticari dışa açıklık endeks değerleri¹ görülmektedir. Kırgızistan 2009 yılında 1,18 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirirken 2,97 milyar dolarlık ithalat gerçekleştirmiştir. Dış

¹ Dış ticaret dengesinin pozitif olması ihracatın ithalattan fazla olduğunu bir başka ifade ile dış ticaretin fazla verdiğini ifade ederken negatif olması ihracatın ithalattan az olduğunu bir başka ifade ile dış ticaretin açık verdiğini ifade etmektedir. Ticari dışa açıklık endeksi ülkenin ithalat ve ihracattan oluşan toplam dış ticaretinin milli gelirine oranı ile hesaplanır. Endeks değeri ne kadar büyükse ülke ticari olarak daha çok dışa açıktır anlamına gelmektedir.

ticaret 2009 yılında 4,15 milyar dolarlık fazla vermiştir. Kırgızistan 2018 yılında 1,84 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirirken 5,29 milyar dolarlık ithalat gerçekleştirmiştir. Ülke 2009-2018 arasındaki tüm yıllarda dış ticaret açığı vermiştir. Dış ticaret açığı 2013 yılında 4,21 milyar \$ ile zirveye ulaşmıştır. En fazla dış ticaret de yine 2013 yılında, ithalattaki artışın sonucu gerçekleşmiştir. Ticari dışa açıklık (bağımlılık) endeksi incelendiğinde ise ekonomideki gelişmelere bağlı bu endeks değerinde de inişli çıkışlı bir seyir izlendiği görülmektedir. Endeks değeri 2012 yılında %106,85 ile zirveye ulaşmıştır.

Tablo 3. Yıllara Göre Kırgızistan'ın Dış Ticareti

Yıl	İhracat (milyar \$)	İthalat (milyar \$)	Dış Ticaret Dengesi (milyar \$)	Toplam Dış Ticaret (milyar \$)	Milli Gelir (milyar \$)	Toplam Dış Ticaretin Milli Gelire Oranı (Ticari Dışa Açıklık Endeksi)
2009	1,18	2,97	-1,80	4,15	4,69	88,53%
2010	1,49	3,22	-1,73	4,71	4,79	98,27%
2011	1,98	4,26	-2,28	6,24	6,20	100,67%
2012	1,68	5,37	-3,69	7,06	6,60	106,85%
2013	1,77	5,98	-4,21	7,76	7,34	105,74%
2014	1,88	5,73	-3,85	7,62	7,47	102,03%
2015	1,44	4,07	-2,63	5,51	6,68	82,50%
2016	1,42	3,84	-2,42	5,27	6,81	77,32%
2017	1,79	4,48	-2,69	6,27	7,70	81,42%
2018	1,84	5,29	-3,46	7,13	8,09	88,07%

Kaynak: (International Trade Centre (ITC), Trademap, 2019) ve (Uluslararası para Fonu (IMF), 2019)

Kırgızistan'ın 2018 yılında ithalat yaptığı ülkelerin ortalama uzaklıkları incelendiğinde, ortalama **3.155 km** uzaklıktaki ülkelere ithalat yaptığı görülmektedir. Kırgızistan'ın km başına yaptığı 1,7 milyon dolarlık ithalat ile **km başına ithalatta en çok ithalat yapan 109. ülke** olduğu tespit edilmiştir. Dünyada en çok ithalat yapan ABD'nin 2,6 trilyon dolarlık ithalatını ortalama 7.788 km'den yaptığı ve km başına 335,4 milyon dolarlık ithalat ile km başına ithalatta en çok ithalat yapan 3. ülke olduğu görülmektedir. Dünyada en çok ithalat yapan ikinci ülke olan Çin'in 2,1 trilyon dolarlık ithalatını ortalama 6.326 km'den yaptığı ve km başına 337,5 milyon dolarlık ithalat ile km başına ithalatta en çok ithalat yapan 2. ülke olduğu görülmektedir. Dünyada en çok ithalat yapan üçüncü ülke olan Almanya'nın ise 1,3 trilyon dolarlık ithalatını ortalama 3.230 km'den yaptığı ve km başına 398,6 milyon dolarlık ithalat ile km başına ithalatta en çok ithalat yapan ülke olduğu görülmektedir.

2.2.1. Kırgızistan'ın Dünya İle Dış Ticareti

Tablo 4'de 2018 yılında Kırgızistan'ın ithalatının ülkelere göre dağılımı görülmektedir. Kırgızistan Çin'den 2018 yılında 1,9 milyar dolarlık ithalat yaparken bu ülkenin toplam ithalat

içindeki payı %36,7 olmuştur. Çin'i 2018 yılında 1,5 milyar dolarlık ithalat yapılan Rusya izlerken bu ülkenin toplam ithalat içindeki payı ise %28,5 olmuştur. Kırgızistan 2018 yılında Türkiye'den 290 milyon dolarlık ithalat yaparken Türkiye Kırgızistan'ın en çok ithalat yaptığı 4. ülke olmuştur. Türkiye'nin Kırgızistan'ın toplam ithalatı içindeki payı ise %5,5 olmuştur. Kırgızistan ithalatının yaklaşık %76,6'sını Rusya, Çin ve Kazakistan'dan yaparken ilk beş ülkeden yapılan ithalat ise toplam ithalatın %85,5'ini oluşturmaktadır. İlk 10 ülkenin Kırgızistan'ın ithalatının %91,8'ini oluşturduğu görülmektedir. Bu da Kırgızistan'ın ithalatında yüksek bir yoğunlaşma olduğunu ve ithalatın belli başlı ülkelere yapıldığını göstermektedir.

Tablo 4. Kırgızistan'ın İthalat Yaptığı Ülkeler (2018)

Sıra	Ülke	İthalat (1.000 \$)	%
1	Çin	1.942.258	36,7%
2	Rusya	1.510.699	28,5%
3	Kazakistan	602.713	11,4%
4	Türkiye	290.232	5,5%
5	Özbekistan	177.988	3,4%
6	ABD	128.799	2,4%
7	Almanya	74.597	1,4%
8	Japonya	48.250	0,9%
9	Belarus	47.190	0,9%
10	Litvanya	35.967	0,7%
	Diğer Ülkeler	433.253	8,2%
	Toplam İthalat	5.291.946	100,0%

Kaynak: (International Trade Centre (ITC), Trademap, 2019)

Tablo 5'te son 10 yılda Kırgızistan'ın en fazla ithalat yaptığı ilk 10 ülke görülmektedir. 2009-2015 dönemi boyunca Rusya Kırgızistan'ın en fazla ithalat yaptığı ülke olurken bu ülkeyi Çin izlemiştir. 2015 yılından sonra ise Kırgızistan'ın en çok ithalat yaptığı ülke Çin olmuştur.

Kırgızistan'ın en çok ithalat yaptığı ilk 10 ülke sıralamasında 12 farklı ülke yer alırken Kırgızistan'ın en çok ithalat yaptığı ilk 10 ülke sıralamasında ABD, Almanya, Kazakistan, Çin, Rusya ve **Türkiye'nin** 10 yıl boyunca sürekli sıralamaya girdiği görülmektedir. Bu ülkeler dışında Ukrayna 9 yıl, Belarus ve Japonya 8 yıl, Özbekistan 7 yıl, Güney Kore 6 yıl, Litvanya ise 2 yıl Kırgızistan'ın en çok ithalat yaptığı ilk 10 ülke sıralamasında yer almıştır.

Tablo 5. Kırgızistan'ın 2009-2018 Döneminde En Çok İthalat Yaptığı İlk 10 Ülke

Sıra	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	Rusya	Rusya	Rusya	Rusya	Rusya	Rusya	Rusya	Çin	Çin	Çin
2	Çin	Çin	Çin	Çin	Çin	Çin	Çin	Rusya	Rusya	Rusya
3	Kazakistan	Kazakistan	Kazakistan	Kazakistan	Kazakistan	Kazakistan	Kazakistan	Kazakistan	Kazakistan	Kazakistan
4	Özbekistan	ABD	ABD	ABD	Japonya	Türkiye	Türkiye	Türkiye	Türkiye	Türkiye
5	Almanya	Özbekistan	Japonya	Japonya	Almanya	Litvanya	ABD	ABD	Özbekistan	Özbekistan
6	Ukrayna	Almanya	Almanya	Almanya	ABD	Japonya	Almanya	Özbekistan	ABD	ABD
7	ABD	Japonya	Ukrayna	Türkiye	Türkiye	G. Kore	Ukrayna	Almanya	Belarus	Almanya
8	Belarus	Türkiye	Türkiye	Belarus	Ukrayna	Almanya	Japonya	Ukrayna	Almanya	Japonya
9	Türkiye	Ukrayna	Belarus	Ukrayna	Belarus	Ukrayna	Özbekistan	Belarus	G. Kore	Belarus
10	Japonya	Belarus	Özbekistan	G. Kore	G. Kore	ABD	G. Kore	G. Kore	Ukrayna	Litvanya

Kaynak: (International Trade Centre (ITC), Trademap, 2019)

Tablo 6'da 2018 yılında Kırgızistan'ın dünyadan en fazla ithalat yaptığı ilk 10 6'lı GTİP kodlu ürün ve bu ürünlerin Kırgızistan'ın ithalatındaki payları görülmektedir. Kırgızistan'ın 2018 yılında ilk 10 üründe yaptığı ithalat yaklaşık 1,6 milyar dolar olurken ilk üç ürün toplam ithalatın %18,9'unu ilk 5 ürün toplam ithalatın %23,3'ünü ilk 10 ürünün ithalatı ise toplam ithalatın %29,7'sini oluşturmaktadır. Bu da Kırgızistan'ın ithalatında nispeten yoğunlaşma olduğunu göstermektedir.

Kırgızistan 2018 yılında en çok ithalatı 489 milyon dolar ile 271019 "Diğer yağlar ve müstahzarlar" GTİP kodlu üründe yaparken bu ürünün toplam ithalat içindeki payı %9,2 olmuştur. Bu ürünü 307 milyon dolarlık ithalat ve %5,8'lik pay ile 271012 "Petrol ve bitümenli yağlardan elde edilen hafif yağlar ve müstahzarları (petrol veya bitümenli yağ oranı \geq %70)" GTİP kodlu ürün ile 202 milyon dolarlık ithalat ve %3,8'lik pay ile 640299 "Ayakkabı; dış taban yüzü kauçuk, diğer" GTİP kodlu ürünlerin izlediği görülmektedir.

Kırgızistan'ın ithalatında petrol ve doğalgaz gibi kaynakların büyük bir yer tuttuğu görülmektedir.

Yine Kırgızistan'ın ayakkabı ve tütün ürünlerinde ithalatı da dikkat çekicidir.

Tablo 6. Kırgızistan'ın Dünyadan İthal Ettiği Ürünler (2018, 1.000 \$)

Sıra	Ürün Açıklaması	İthalat (1.000 \$)	%
1	Diğer yağlar ve müstahzarlar	489447	9,2%
2	Petrol ve bitümenli yağlardan elde edilen hafif yağlar ve müstahzarları (petrol veya bitümenli yağ oranı \geq %70)	306726	5,8%
3	Ayakkabı; dış taban yüzü kauçuk, diğer	201911	3,8%
4	Tedavide/korunmada kullanılmak üzere hazırlanan diğer ilaçlar	128786	2,4%
5	Hücreli ağırlar için veya diğer kablolu ağırlar için telefonlar	108365	2,0%
6	Mobilyalar için adi metallerden diğer donanım, tertibat vb. eşya	82419	1,6%
7	Tütün içeren sigaralar	78479	1,5%
8	Devamsız sentetik elyafın diğer karışımları ile dokumalar	69230	1,3%
9	Ayakkabı için diğer aksam	60306	1,1%
10	Doğal gaz (gaz halinde)	46188	0,9%
	İlk on ürünün toplamı	1571857	29,7%
	Toplam ithalat	5291946	100,0%

Kaynak: (International Trade Centre (ITC), Trademap, 2019)

Tablo 7'de son 10 yılda Kırgızistan'ın en fazla ithalat yaptığı ilk 10 ürün görülmektedir. 2009-2018 dönemi boyunca her yıl 300490 GTİP kodlu ürünün Kırgızistan'ın en fazla ithalat yaptığı ilk 10 ürün listesinde olduğu görülmektedir. Bu 10 yılın 9'unda ise 271019 GTİP Kodlu ürün Kırgızistan'ın en çok ithalat yaptığı ürün olmuştur.

Kırgızistan'ın en çok ithal ettiği 10 ürün listesine, 271019 ve 271121 GTİP Kodlu ürünler 9 yıl, 240220 GTİP Kodlu ürün 7 yıl, 100190 GTİP Kodlu ürün 6 yıl, 870323 ve 271011 GTİP Kodlu ürünler 5 yıl, 440710, 170199, 870324 ve 440710 GTİP Kodlu ürünler 4 kez, 551599 ve 020714 GTİP Kodlu ürünlerin 3 kez girdiği görülmektedir.

Tablo 7. Kırgızistan'ın Dünyadan En Çok İthalat Yaptığı İlk 10 Ürün (6'lı GTİP kod)

Sıra	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	'999999	'271019	'271019	'271011	'271019	'271019	'271019	'271019	'271019	'271019
2	'271121	'271011	'271011	'271019	'271011	'271011	'271012	'640299	'271012	'271012
3	'100190	'300490	'870323	'870323	'870323	'870323	'300490	'271012	'640299	'640299
4	'300490	'870323	'300490	'300490	'300490	'870324	'999999	'999999	'300490	'300490
5	'170199	'100190	'170199	'870423	'870324	'300490	'721049	'300490	'240220	'851712
6	'640299	'870410	'271121	'100190	'100190	'100190	'100199	'880240	'851712	'830242
7	'020714	'271121	'100190	'870324	'440710	'870421	'721640	'551599	'640291	'240220
8	'870899	'020714	'870324	'271121	'240220	'240220	'240220	'440710	'551299	'551599
9	'440710	'170199	'020714	'870410	'870120	'440710	'271121	'271121	'551599	'640690
10	'240220	'270119	'851762	'170199	'271121	'870322	'151219	'240220	'271121	'271121

Kaynak: (International Trade Centre (ITC), Trademap, 2019)

Tablo 8'de **Tablo 7'**de yer alan Kırgızistan'ın 2009-2018 yılları arasında dünyadan en çok ithalat yaptığı 6'lı GTİP koda sahip ilk on ürünün açıklamaları görülmektedir.

Tablo 8. Tablo 7’de Yer Alan 6’lı GTİP Kodlu Ürünlerin Açıklamaları

6’lı GTİP Kodlu Ürün	Ürün Açıklaması
'020714	Horoz ve tavukların parçalanmış et ve sakatları (dondurulmuş)
'100199	Buğday (makarnalık durum buğdayı hariç) ve mahlut; tohumluk olmayan
'151219	Ayçiçeği tohumu yağları (diğer)
'170199	Kimyaca saf sakkaroz ve diğer şekerler
'240220	Tütün içeren sigaralar
'270119	Diğer taşkömürleri
'271012	Petrol ve bitümenli yağlardan elde edilen hafif yağlar ve müstahzarları
'271019	Diğer yağlar ve müstahzarlar
'271121	Doğal gaz (gaz halinde)
'300490	Tedavide/korunmada kullanılmak üzere hazırlanan diğer ilaçlar
'551299	Dokunmuş mensucat;sentetik devamsız lif<%85, baskılı
'551599	Devamsız sentetik elyafın diğer karışımları ile dokumalar
'640291	Ayakkabı; bileği örten
'640299	Ayakkabı; dış taban yüzü kauçuk, diğer
'640690	Ayakkabı için diğer aksam
'721049	Demir veya alaşımsız çelikten yassı hadde mamulleri (genişlik=>600mm, oluklu hariç)
'721640	L/T profil demir (çelik; yükseklik=>80mm, sıcak işlenmiş)
'830242	Mobilyalar için adi metallerden diğer donanım, tertibat vb. eşya
'851712	Hücresel ağlar için veya diğer kablosuz ağlar için telefonlar
'851762	Ses, görüntü/diğer bilgileri almaya, çevirmeye, vermeye/yeniden oluşturmak için makina
'870120	Çekiciler; yarı römorklar için
'870322	Motorlu taşıt; kıvılcım ateşlemeli (1000cm ³ <silindir=<1500 cm ³)
'870323	Motorlu taşıt; kıvılcım ateşlemeli (1500cm ³ <silindir=<3000 cm ³)
'870324	Motorlu taşıt; kıvılcım ateşlemeli (3000cm ³ <silindir hacmi)
'870410	Karayolu dışında kullanılan damperler
'870421	Dizel/yarı dizel motorlu taşıtlar (taşıma kapasitesi<5ton)
'870423	Dizel/yarı dizel motorlu taşıtlar (taşıma kapasitesi>20 ton)
'870899	Kara taşıtları için diğer aksam, parçaları
'880240	Uçak ve diğer hava taşıtları (boş ağırlık >15000 kg)

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2019)

Tablo 9’ da Kırgızistan’ın 2018 yılında dünyadan ithal ettiği 6’lı GTİP kodlu ürünlerin TİM tanımlamasına göre sektörel kırılımı görülmektedir. Dünyadan 2018 yılında 5,29 milyar dolarlık ürün ithal eden Kırgızistan en çok ithalatı 1,5 milyar dolar ile “Kimyevi Maddeler ve Mamülleri” sektöründe yaparken ikinci en büyük ithalatı ise 438 milyon dolar ile “Deri ve Deri Mamülleri” sektöründe yapmıştır. Bu iki sektörü 2018 yılındaki 404 milyon dolarlık ithalat ile “Elektrik-Elektronik” sektörü izlemiştir. Kırgızistan 2018 yılında en az ithalatı ise yaklaşık 760 Bin dolarlık ithalat ile “Zeytin ve Zeytinyağı” sektöründe gerçekleştirmiştir. Türkiye’nin “Mücevher” sektöründe Kırgızistan’ın ithalatından aldığı pay %31 olurken “Hazırgiyim ve Konfeksiyon” sektöründe bu oran %26,8, “Halı” sektöründe ise %19 olarak gerçekleşmiştir. En çok ithalat gerçekleştiren ilk 3 sektör toplam ithalatın yaklaşık %76,8’ini yapmaktadır. Daha

önceki bölümlerde de görülen ithalatta ülke ve 6'lı GTİP kodlu ürünlerdeki yoğunlaşma sektörlerde de görülmektedir.

Tablo 9. Kırgızistan'ın Dünyadan Yaptığı İthalatın TİM Sektör Sınıflamasına Göre Dağılımı (2018, milyon \$)

TİM Sektör Sınıfı	Sektörde Yer Alan 6'lı GTİP Kodu Sayısı	Kırgızistan'ın Dünyadan İthalatı (1.000\$)	Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatı (1.000\$)	Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatının Payı (%)	Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (1.000\$)	Dünya İhracatı (1.000 \$)
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	743	1.482.713	37.166	2,5%	16.086.316	4.948.454,5
Deri ve Deri Mamulleri	79	438.172	24.914	5,7%	1.577.223	2.016.903,4
Elektrik Elektronik	403	404.152	12.498	3,1%	11.660.150	3.869.713,5
Hazırgiyim ve Konfeksiyon	282	401.272	107.718	26,8%	17.550.294	1.009.959,1
Tekstil ve Hammaddeleri	331	372.874	31.013	8,3%	6.317.917	576.024,6
Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	206	292.735	4.545	1,6%	6.742.783	421.835,8
Makine ve Aksamları	421	289.285	22.823	7,9%	7.330.726	648.816,7
Çelik	219	268.660	1.493	0,6%	15.298.173	589.414,6
Otomotiv Endüstrisi	160	248.594	9.799	3,9%	26.429.686	546.770,7
Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri	282	182.165	12.680	7,0%	5.003.516	367.839,3
Demir ve Demir Dışı Metaller	245	176.795	6.166	3,5%	8.231.020	231.769,5
İklimlendirme Sanayii	93	163.107	6.986	4,3%	5.083.328	249.256,9
Çimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri	138	116.083	1.852	1,6%	3.261.034	224.929,6
Yaş Meyve ve Sebze	63	87.660	1.290	1,5%	2.230.015	477.875,5
Tütün	9	78.990	1	0,0%	1.009.622	505.849,5
Meyve Sebze Mamulleri	87	66.953	104	0,2%	1.480.207	298.523,6
Savunma ve Havacılık Sanayii	43	60.441	521	0,9%	2.161.324	122.593,0
Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller	183	52.569	303	0,6%	1.800.813	175.936,4
Madencilik Ürünleri	97	37.770	330	0,9%	4.080.165	66.239,7
Halı	22	14.836	2.812	19,0%	2.262.021	217.369,5
Mücevher	31	12.419	3.848	31,0%	7.127.146	47.494,5
Kuru Meyve ve Mamulleri	22	8.351	462	5,5%	1.270.966	23.938,4
Süs Bitkileri ve Mamulleri	16	3.788	333	8,8%	99.298	14.855,4
Fındık ve Mamulleri	6	3.653	192	5,3%	1.835.991	9.075,0
Gemi, Yat ve Hizmetleri	16	1.012	-	0,0%	578.177	19.063,5
Zeytin ve Zeytinyağı	6	760	73	9,6%	378.156	10.729,1
Diğer Sanayi Ürünleri	42	19.995	235	1,2%	137.457	121.540,8
Bilinmeyen/Gizli Ürünler	1	6.109	53	0,9%	2.564.885	636.595,0
Genel Toplam	4.246	5.291.913	290.210	5,5%	159.588.409	18.449.367,1

Kaynak: (International Trade Centre (ITC), Trademap, 2019) ve TİM

Tablo 10'da Comtrade verilerine göre Kırgızistan'ın 2018 yılında dünyadan ithal ettiği ve dünyaya ihraç ettiği ürünlerin Geniş Ekonomik Grupların Sınıflamasına (BEC) Göre kırılımı görülmektedir. Kırgızistan 2018 yılında en çok “endüstriyel malzemeler (başka yerde sınıflandırılmamış)” ürün grubunu ithal ve ihraç etmiştir. Kırgızistan ikinci olarak en çok “Eşya (Başka Yerde Sınıflandırılmamış)” ürün grubundan ithalat gerçekleştirmiştir. Kırgızistan, üçüncü olarak en çok “Sermaye malları (nakliye araçları hariç) ve bunların parça ve aksesuarları” ürün grubunda ithalat yapmıştır.

“Endüstriyel malzemeler (başka yerde sınıflandırılmamış)”, “Sermaye malları (nakliye araçları hariç) ve bunların parça ve aksesuarları”, “Nakliye ekipmanları ve bunların parça ve

aksesuarları” ile “Yiyecek ve içecekler” Türk ihracatçıları için Kırgızistan’ı cazip bir pazar haline getirmektedir.

Tablo 10. Geniş Ekonomik Grupların Sınıflamasına (BEC) Göre Kırgızistan’ın Dış Ticareti (2018)

Ürün Kodu	Ürün	İhracat (milyon \$)	İhracat İçindeki Pay (%)	İthalat (milyar \$)	İthalat İçindeki Pay (%)
1	Yiyecek ve içecekler	0,18	9,8%	0,50	9,5%
2	Endüstriyel malzemeler (başka yerde sınıflandırılmamış)	1,16	63,0%	1,49	28,2%
3	Yakıtlar ve yağlayıcılar	0,09	4,9%	0,80	15,1%
4	Sermaye malları (nakliye araçları hariç) ve bunların parça ve aksesuarları	0,14	7,6%	0,89	16,8%
5	Nakliye ekipmanları ve bunların parça ve aksesuarları	0,05	2,7%	0,71	13,4%
6	Tüketim malları (başka yerde sınıflandırılmamış)	0,08	4,3%	0,30	5,7%
7	Eşya (başka yerde sınıflandırılmamış)	0,22	12,0%	1,41	26,7%
	Toplam	1,84	100,00%	5,29	100,00%

Kaynak: (UN Comtrade Database, 2019)

2.2.2. Kırgızistan’ın Türkiye İle Dış Ticareti

Bir önceki bölümde Kırgızistan’ın dünyadan ithalatı incelenmişti. Bu bölümde ise Kırgızistan’ın Türkiye’den yaptığı ithalat başka olmak üzere Kırgızistan’ın Türkiye ile dış ticareti incelenecektir.

Tablo 11’de Kırgızistan’ın 2009-2018 yılları arasında Türkiye’den yaptığı ithalat ve bu ithalatın dünyadan yaptığı toplam ithalat içindeki payı görülmektedir. Kırgızistan Türkiye’den 2009 yılında 72,7 milyon dolarlık ithalat gerçekleştirirken bu ithalatın dünyadan yaptığı toplam ithalat içindeki payı ise %2,44 olmuştur. Kırgızistan Türkiye’den 2018 yılında ise 290,2 milyon dolarlık ithalat gerçekleştirirken bu ithalatın dünyadan yaptığı toplam ithalat içindeki payı ise %5,48 olmuştur. Kırgızistan’ın Türkiye’den yaptığı ithalat 2018 yılında 2009 yılına göre yaklaşık %80 artış gösterirken Türkiye’den yapılan ithalatın dünyadan yaptığı toplam ithalat içindeki payı da 2 katından fazla artış göstermiştir. Kırgızistan Türkiye’den en fazla ithalatı 2014 yılında 308 milyon dolar olarak gerçekleştirirken Türkiye’den yapılan ithalatın dünyadan yaptığı toplam ithalat içindeki payı ise en fazla 2018 yılında gerçekleşmiştir.

Tablo 11. Kırgızistan'ın Yıllara Göre Türkiye'den Yaptığı İthalat

Yıl	Dünyadan İthalat (x1000 \$)	Türkiye'den İthalat (x1000 \$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Payı
2009	72.699	2.973.867	2,44%
2010	84.700	3.222.635	2,63%
2011	117.090	4.260.687	2,75%
2012	178.519	5.373.176	3,32%
2013	204.730	5.983.024	3,42%
2014	307.968	5.734.704	5,37%
2015	164.290	4.068.084	4,04%
2016	190.776	3.844.473	4,96%
2017	224.930	4.481.291	5,02%
2018	290.232	5.291.946	5,48%

Kaynak: (International Trade Centre (ITC), Trademap, 2019)

Tablo 12'de görüleceği üzere dünyada 2018 yılında 5.854 farklı 6'lı GTİP kodlu ürünün ithalatı gerçekleşirken bu ürünlerin ithalat tutarı yaklaşık 19,7 trilyon dolar olmuştur. İhracat kısmı incelendiğinde ise dünyada 2018 yılında 5.660 farklı 6'lı GTİP kodlu ürünün ihracatı gerçekleşirken bu ürünlerin ihracat tutarı yaklaşık 19,3 trilyon dolar olmuştur.

Türkiye 2018 yılında 4.729 farklı 6'lı GTİP kodlu ürünün ihracatını gerçekleştirirken bu ürünlerin ihracat tutarı yaklaşık 168 milyar dolar olmuş, dünya ihracatından da yaklaşık %0,9 pay almıştır. Türkiye 2018 yılında 4.788 farklı 6'lı GTİP kodlu ürünün ithalatını gerçekleştirirken bu ürünlerin ithalat tutarı yaklaşık 223 milyar dolar olmuş, dünya ithalatında da yaklaşık %1,1 pay almıştır.

Kırgızistan ise dünyadan 2018 yılında 3.543 farklı 6'lı GTİP kodlu ürünün ithalatını gerçekleştirirken bu ürünlerin ithalat tutarı yaklaşık 5,29 milyar dolar olmuş ve dünya ithalatından da yaklaşık %0,03 pay almıştır. Kırgızistan dünyaya 2018 yılında 1.430 farklı 6'lı GTİP kodlu ürünün ihracatını gerçekleştirirken bu ürünlerin ihracat tutarı yaklaşık 1,84 milyar dolar olmuştur. Kırgızistan dünya genelinde ithal edilen 5.854 ürünün %60,5'ine denk gelen 3.543 ürün ithal ederken dünya genelinde ihraç edilen 5.660 ürünün ise %25,3'üne denk gelen 1.430 ürün ihraç etmiştir. Bu da Kırgızistan'ın iyi bir ithalatçı ülke olmasına rağmen iyi bir ihracatçı ülke olmadığını bir başka ifade ile Kırgızistan'ın uluslararası piyasalarda satabileceği fazla ürünün olmadığını da göstermektedir. Türk ihracatçıları için sanayisinin tam gelişmediği yaptığı ihracattan belli olan Kırgızistan'ın hammadde, ara mamul, sermaye malları, nakliye ekipmanları ve bitmiş tüketici ürünleri için iyi bir pazar olduğu görülmektedir.

Tablo 12. Kırgızistan, Türkiye ve Dünya Ticaretine Genel Bakış

Dış Ticaret Göstergesi	Ürün sayısı	Tutar (milyar \$)
Dünyadaki Toplam İhracat	5.660	19.284,58
Dünyadaki Toplam İthalat	5.854	19.665,28
Kırgızistan'ın Dünyadan ithalatı	3.543	5,29
Türkiye'nin Dünyadan İthalatı	4.788	223,00
Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatı	1.424	0,29
Türkiye'nin Kırgızistan'dan İthalatı	51	0,047
Kırgızistan'ın Dünyaya İhracatı	1.430	1,84
Türkiye'nin Dünyaya İhracatı	4.729	167,97
Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatının Toplam İthalatı İçindeki Payı (%)	40,2%	5,5%
Kırgızistan'ın İthalatının Dünyadaki Toplam İthalat İçindeki Payı (%)	60,52%	0,03%
Türkiye'nin Kırgızistan'dan İthalatının Toplam İthalatı İçindeki Payı (%)	1,07%	0,02%

Kaynak: (Uluslararası Ticaret Merkezi (International Trade Centre, ITC), 2019)

Tablo 13'te 2018 yılında Kırgızistan'ın Türkiye'den en fazla ithalat yaptığı ilk 10 ürün ve bu ürünlerin Kırgızistan'ın Türkiye'den yaptığı toplam ithalat içindeki payları görülmektedir. Kırgızistan'ın Türkiye'den 2018 yılında ilk 10 üründe yaptığı ithalat 93,4 milyon dolar olurken ilk 10 ürünün ithalatı Türkiye'den yapılan toplam ithalatının %32'sini oluşturmaktadır. Bu da ihracatçılarımızın Kırgızistan'a yapılan ihraç ürünlerde yoğunlaşma yaşadıklarını ve ihraç ürünlerini yeterince çeşitlendiremediklerini göstermektedir. Kırgızistan 2018 yılında Türkiye'den en çok ithalatı 20,6 milyon dolar ile 600410 "Örme ve Kroşe mensucat" GTİP kodlu üründe yaparken bu ürünün toplam ithalat içindeki payı %7,1 olmuştur. Bu ürünü 13,5 milyon dolarlık ithalat ve %4,7'lik pay ile 610442 "Kadın/kız çocuk için elbise; pamuktan (örme veya kroşe)" GTİP kodlu ürün ile 11,8 milyon dolarlık ithalat ve %4,1'lik pay ile 611420 "Motorlu taşıt; kıvılcım ateşlemeli (1500cm³<silindir=<3000 cm³)" GTİP kodlu ürünün izlediği görülmektedir.

Tablo 13. Kırgızistan'ın Türkiye'den İthal Ettiği Ürünler (2018)

6'lı GTİP Kodu	Ürün Açıklaması	İthalat (x1000 \$)	%
'600410	Örme veya kroşe mensucat (en>30cm, elastomerik iplik >%5) (60.01 Pozisyonundakiler hariç)	20.608	7,1%
'610442	Kadın/kız çocuk için elbise; pamuktan (örme veya kroşe)	13.527	4,7%
'611420	Diğer giyim eşyası; pamuktan (örme veya kroşe)	11.757	4,1%
'610342	Erkek/erkek çocuk için pant.,askılı tulum,kısa pant.ve şort pamuktan (örme veya kroşe)	11.694	4,0%
'300490	Tedavide/korunmada kullanılmak üzere hazırlanan diğer ilaçlar	9.938	3,4%
'961900	Hijyenik havlular ve tamponlar, bebek bezleri ve benzeri hijyenik eşya	6.603	2,3%
'640299	Ayakkabı; dış taban yüzü kauçuk, diğer	4.963	1,7%
'620342	Erkek/erkek çocuk için kısa pantolon, şort vs. pamuktan	4.828	1,7%
'840991	Benzinli motorlar için aksam; parçalar	4.750	1,6%
'611030	Kazaklar, süveterler, hırkalar, yelekler vb. eşya; sentetik veya suni liflerden (örme veya kroşe)	4.741	1,6%
Diğer Ürünler		196.801	68%
Toplam İthalat		290.232	100,0%

Kaynak: (Uluslararası Ticaret Merkezi (International Trade Centre, ITC), 2019)

Tablo 14'de 2009-2018 döneminde Kırgızistan'ın Türkiye'den en fazla ithalatını yaptığı ilk 10 6'lı GTİP kodlu ürün görülmektedir. 2009- 2018 dönemi boyunca 44 farklı ürünün Kırgızistan'ın Türkiye'den en çok ithal ettiği ilk on ürün sıralamasına girdiği görülmektedir. Tabloda 300490 GTİP kodlu ürünün 2010 ve 2012 yıllarında ilk sırada yer aldığı görülürken, 600410 GTİP kodlu ürünün ise 2016 ve 2018 yıllarında Kırgızistan'ın Türkiye'den çok ithalat yaptığı ürün olduğu tespit edilmiştir. Kırgızistan'ın Türkiye'den en çok ithalatını yaptığı ürün 2017 yılında 610342 kodlu ürün, 2015 yılında 961900 kodlu ürün ve 2011 yılında 391620 kodlu ürün olmuştur. Kırgızistan'ın 2009-2018 Döneminde Türkiye'den En Çok İthalatını Yaptığı İlk 10 Ürün listesinde 300490 GTİP Kodlu ürünün 10 yıl da listede bulunduğu görülmektedir.

Tablo 14. Kırgızistan'ın 2009-2018 Döneminde Türkiye'den En Çok İthalatını Yaptığı İlk 10 Ürün (6'lı GTİP Kod)

Sıra	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	'570500	'300490	'391620	'300490	'854449	'880240	'961900	'600410	'610342	'600410
2	'843780	'611011	'300490	'391620	'391620	'300490	'300490	'611420	'300490	'610442
3	'300490	'340290	'851660	'843780	'880240	'391620	'611020	'961900	'610442	'611420
4	'611011	'391610	'841821	'570242	'570242	'902830	'391620	'610342	'600410	'610342
5	'340111	'570330	'611011	'611011	'481840	'481840	'570242	'300490	'961900	'300490
6	'845011	'570500	'570242	'570500	'611011	'570242	'711319	'610442	'611420	'961900
7	'851660	'170490	'570500	'841850	'300490	'711319	'711311	'611020	'640299	'640299
8	'391620	'851660	'180690	'851660	'711319	'901813	'640399	'611190	'620920	'620342
9	'490199	'540833	'271019	'481840	'570500	'850431	'340111	'847420	'640590	'840991
10	'180690	'843780	'540833	'180690	'851660	'853720	'640391	'611030	'611030	'611030

Kaynak: (Uluslararası Ticaret Merkezi (International Trade Centre, ITC), 2019)

Tablo 15'de **Tablo 14'**de yer alan Kırgızistan'ın Türkiye'den en çok ithalatını yaptığı 6'lı GTİP koda sahip ilk on ürünün açıklamaları görülmektedir.

Tablo 15. Tablo 14’te yer alan 6’lı GTİP kodlu ürünlerin açıklamaları

6’lı GTİP Kodlu Ürün	Ürün Açıklaması
'170490	Kakao içermeyen diğer şeker mamulleri
'180690	Diğer çikolata, kakao içeren gıda müstahzarları
'271019	Diğer yağlar ve müstahzarlar
'300490	Tedavide/korunmada kullanılmak üzere hazırlanan diğer ilaçlar
'340111	Tuvalet için (tıbbi ürünler dahil)
'340290	Diğer yıkama, temizleme müstahzarları
'391610	Etilen polimerlerinden ince ve kalın çubuklar ve profiller, enine kesit >1 mm olan monofiller
'391620	Vinil klorür polimerlerinden monofil, çubuk, profiller-eni kesiti >1 mm
'490199	Diğer kitaplar, broşürler, risaleler vb matbuat
'540833	Diğer dokunmuş mensucat; renkli ipliklerden
'570242	Halılar ve diğer yer kaplamaları; sent. / suni dokumaya elverişli maddelerden, hav yapısında, hazır eşya halinde olan
'570330	Suni/sentetik tuftu halı (yer kaplamaları)
'570500	Diğer halı ve yer kaplamaları (dokumaya elverişli diğer maddelerden)
'600410	Örme veya kroşe mensucat (en>30cm, elastomerik iplik >%5) (60.01 Pozisyonundakiler hariç)
'610342	Erkek/erkek çocuk için pant.,askılı tulum,kısa pant.ve şort pamuktan (örme veya kroşe)
'610442	Kadın/kız çocuk için elbise; pamuktan (örme veya kroşe)
'611011	Kazaklar, süveterler, hırkalar, yelekler vb. eşya; yünden (örme veya kroşe)
'611020	Kazaklar, süveterler, hırkalar, yelekler vb. eşya; pamuktan (örme veya kroşe)
'611030	Kazaklar, süveterler, hırkalar, yelekler vb. eşya; sentetik veya suni liflerden (örme veya kroşe)
'611190	Bebekler için giyim eşyası ve aksesuarı; dokumaya elverişli diğer maddelerden (örme veya kroşe)
'611420	Diğer giyim eşyası; pamuktan (örme veya kroşe)
'620342	Erkek/erkek çocuk için kısa pantolon, şort vs. pamuktan
'620920	Bebek için giyim eşyası ve aksesuar; pamuktan
'640299	Ayakkabı; dış taban yüzü kauçuk, diğer
'640391	Ayakkabı; bileği kapatan diğer yüzü deri ayakkabı
'640399	Ayakkabı; yüzü deriden, diğer
'640590	Ayakkabı, diğer (yüzü deri, dokuma maddesi olmayan)
'711311	Gümüşten mücevherci eşyası, aksamı (kıymetli metallerle kaplı/yaldızlı/değil)
'711319	Diğer kıymetli metal-kaplamalarından mücevherci eşyası
'840991	Benzinli motorlar için aksam; parçalar
'841821	Ev tipi buzdolabı-kompresörlü
'841850	Vitrin, tezgah vb. tipi soğutucu-dondurucular
'843780	Hububat; baklagilin öğütülmesi, işlenmesi için makine; cihazlar
'845011	Tam otomatik çamaşır yıkama makineleri-kapasitesi=<10 kg
'847420	Metal cevherlerini kırma/öğütmeye mahsus makineler
'850431	Diğer transformatörler;gücü<1 kVA
'851660	Diğer elektrikli fırınlar, ocaklar, ızgaralar vb.
'853720	Kontrol-dağıtım tabloları (gerilim >1000 v.)
'854449	Diğer elektrik iletkenleri (gerilimi=<80 V. için)
'880240	Uçak ve diğer hava taşıtları (boş ağırlık >15000 kg)
'901813	Manyetik rezonansla görüntüleme cihazları
'902830	Elektrik sayaçları
'961900	Hijyenik havlular ve tamponlar, bebek bezleri ve benzeri hijyenik eşya

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2019)

Tablo 16'da Kırgızistan'ın Türkiye'den ithal ettiği 3.779 ürünün TİM tanımlamasına göre sektörel kırılımı görülmektedir. “Kimyevi Maddeler ve Mamülleri” sektörü Kırgızistan'ın Dünyadan en çok ithalat gerçekleştirdiği sektör olmuştur. Kırgızistan'ın Türkiye'den en çok ithalat gerçekleştirdiği sektör ise “Hazırgiyim ve Konfeksiyon” sektörü olmuştur. Kırgızistan, 2018 yılında “Kimyevi Maddeler ve Mamülleri” sektöründe dünyadan 1,52 milyar dolarlık ithalat yaparken Türkiye'den ise 39 milyon dolarlık ithalat gerçekleştirmiştir. Kırgızistan Türkiye'den en çok ikinci ithalatı ise 39 milyon dolar ile “Kimyevi Maddeler ve Mamülleri” sektöründe gerçekleştirmiştir. Bu iki sektörü 33,3 milyon dolarlık ithalat ile “Tekstil ve Hammaddeleri” sektörü izlemektedir.

Kırgızistan'ın dünyadan en çok ithalatını gerçekleştirdiği sektörler ile Türkiye'den en çok ithalatını yaptığı sektörler sınıflandırıldığında 15 sektörde; Çimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri, Demir ve Demir Dışı Metaller, Deri ve Deri Mamulleri, Diğer Sanayi Ürünleri, Elektrik Elektronik, Gemi, Yat ve Hizmetleri, Hazırgiyim ve Konfeksiyon, İklimlendirme Sanayii, Kimyevi Maddeler ve Mamulleri, Madencilik Ürünleri, Makine ve Aksamları, Otomotiv Endüstrisi, Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller, Tekstil ve Hammaddeleri, Yaş Meyve ve Sebze sektörlerinde Kırgızistan'ın dünyadan en çok ithalat yaptığı ürünlerin sektörel sıralaması Türk ihracatçılarından ithalatını gerçekleştirdiği sektörlerin sıralaması ile örtüştüğü görülmektedir.

Yapılan analizde “Çelik” sektörünün Kırgızistan'ın dünyadan yaptığı ithalat sıralamasında 8. sırada olmasına karşılık Türkiye'den yapılan ithalattaki sıralamada ise 15. sırada yer aldığı, “Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri” sektörünün Kırgızistan'ın dünyadan yaptığı ithalat sıralamasında 6. sırada olmasına karşılık Türkiye'den yapılan ithalattaki sıralamada ise 11. sırada yer aldığı, “Tütün” sektörünün Kırgızistan'ın dünyadan yaptığı ithalat sıralamasında 15. sırada olmasına karşılık Türkiye'den yapılan ithalattaki sıralamada ise 27. sırada yer aldığı görülmektedir.

İhracatçılarımızın Kırgızistan'ın ithalatında yer alan bu sektörlerde Kırgızistan pazarlarından %0,1-30,97 aralığında pay aldığı, toplamda Kırgızistan'ın dünyadan 5,29 milyar dolarlık ithalat gerçekleştirdiği sektörlerde Türkiye'den 290 milyon dolarlık ithalat gerçekleştirdiği tespit edilmiştir.

Kırgızistan'ın Türkiye'den yaptığı ithalatının dünyadan gerçekleştirdiği ithalat içindeki payı incelendiğinde dünyadan 3,8 milyon dolarlık ithalatın yapıldığı “Mücevher” sektöründe Türkiye'den yapılan ithalatta %30,97 ile en yüksek paya sahip olan sektör olduğu görülmektedir. Sektörler arasında Kırgızistan'ın dünyadan gerçekleştirdiği ithalatta %26,9'luk

paya sahip “Hazırgiyim ve Konfeksiyon” sektörünün performansı dikkat çekicidir.

Türk ihracatçıları için Kırgızistan pazarında göreceli daha fazla paya sahip olunan bu sektörlerde pazar paylarını genişletmeleri daha kolay görülmektedir. Sektörler arasında Kırgızistan’ın dünyadan gerçekleştirdiği ithalat içinde en az paya “Savunma ve Havacılık Sanayi” “Tütün” ile “Gemi, Yat ve Hizmetleri” sektörlerinin sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 16. Kırgızistan’ın Türkiye’den İthal Ettiği Ürünlerin Sektörel Dağılımı (2018, 1.000 \$)

Tim sektör sınıflaması	Sektörde Yer Alan 6’lı GTİP Kodlu Ürün Sayısı	Kırgızistan’ın Türkiye’den yaptığı ithalat (1.000 \$)	Kırgızistan’ın dünyadan yaptığı ithalat (1.000 \$)	Kırgızistan’ın Türkiye’den İthalatına Göre Sıralaması	Kırgızistan’ın Dünyadan İthalatına Göre Sıralaması	Kırgızistan’ın Türkiye’den yaptığı ithalatın dünyadan yaptığı toplam ithalat içindeki payı (%)
Çelik	190	1.487	266.048	15	8	0,56%
Çimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri	125	1.509	110.872	14	13	1,36%
Demir ve Demir Dışı Metaller	210	6.135	175.800	9	11	3,49%
Deri ve Deri Mamulleri	61	24.912	438.066	4	2	5,69%
Diğer Sanayi Ürünleri	37	222	17.005	21	20	1,31%
Elektrik Elektronik	373	12.342	385.875	6	4	3,20%
Fındık ve Mamulleri	5	156	2.949	22	26	5,29%
Gemi, Yat ve Hizmetleri	17	0	929	28	27	0,00%
Halı	17	2.812	14.836	13	21	18,95%
Hazırgiyim ve Konfeksiyon	267	107.716	400.433	1	3	26,90%
Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	181	4.495	291.523	11	6	1,54%
İklimlendirme Sanayii	110	5.282	133.384	10	12	3,96%
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	624	38.934	1.519.729	2	1	2,56%
Kuru Meyve ve Mamulleri	24	481	8.926	17	23	5,39%
Madencilik Ürünleri	68	330	37.771	19	19	0,87%
Makine ve Aksamları	403	23.071	290.614	5	7	7,94%
Meyve Sebze Mamulleri	77	117	67.374	23	16	0,17%
Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri	248	11.134	178.108	7	10	6,25%
Mücevher	20	3.848	12.426	12	22	30,97%
Otomotiv Endüstrisi	149	9.816	264.462	8	9	3,71%
Savunma ve Havacılık Sanayii	129	57	59.638	25	17	0,10%
Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller	109	303	52.569	20	18	0,58%
Süs Bitkileri ve Mamulleri	14	333	3.788	18	25	8,79%
Tekstil ve Hammaddeleri	242	33.295	385.179	3	5	8,64%
Tütün	9	1	78.990	27	15	0,00%
Yaş Meyve ve Sebze	58	1.296	87.685	16	14	1,48%
Zeytin ve Zeytinyağı	11	73	825	24	28	8,85%
Bilinmeyen/Gizli Ürünler	1	75	6.142	26	24	0,87%
Sektörler Toplamı	3.779	290.232	5.291.946	-	-	5,48%

Kaynak: (International Trade Centre (ITC), Trademap, 2019) ve TİM

Tablo 17’de yıllara göre Kırgızistan’a ihracat yapan firma sayısı, bu firmalar içinde kaç tanesinin Kırgızistan’a ilk kez ihracat gerçekleştirdikleri, ihracat miktarları ile firma başına

düşen ihracat miktarları görülmektedir. Firma başına düşen ihracat incelendiğinde ise 2018 yılında ortalama firma başına 179 bin dolar olurken bu ülkeye ilk kez ihracat yapan 656 firma başına ise 86 bin dolar olmuştur. Bu da bu pazara ihracatta sürekliliği olan firmaların ortalamada daha çok ihracat yaptığını göstermektedir. Kırgızistan'a toplam ihracat yapan firma sayısı ve ihracat rakamları 2003 yılına göre 2018 yılında artış gösterirken bu ülkeye ilk kez ihracat yapan firmaların sayısı ise çok yüksek değildir. Bu veriler bize ilk kez ihracat yapan firmalarımızdan Kırgızistan'ı tercih edenlerin sayısı az olmamasına rağmen uzun süredir Kırgızistan pazarında faaliyet gösteren firmaların daha yüksek miktarda ihracat yaptığını göstermektedir.

Tablo 17. Yıllara Göre Kırgızistan'a İhracat Yapan Firmaların Analizi

Yıllar	Kırgızistan'a İlk Kez İhracat Yapan Firma Sayısı	Kırgızistan'a İlk Kez İhracat Yapan Firmaların Gerçekleştirdiği İhracat (1.000 \$)	Kırgızistan'a İlk Kez İhracat Yapan Firma Başına Düşen İhracat (1.000 \$)	Kırgızistan'a İhracat Yapan Toplam Firma Sayısı	Kırgızistan'ın Türkiye'den Yaptığı İthalat (1.000\$)	Kırgızistan'a İhracat Yapan Firma Başına Düşen İhracat (\$)
2003	145	9.426	65	313	25.989	83.032
2004	227	18.700	82	427	33.243	77.852
2005	230	25.736	112	489	33.699	68.914
2006	311	19.492	63	627	39.467	62.946
2007	262	25.020	95	646	50.919	78.822
2008	312	37.836	121	723	91.111	126.018
2009	284	25.277	89	739	72.699	98.375
2010	294	25.987	88	742	84.700	114.151
2011	361	36.688	102	894	117.090	130.973
2012	537	75.580	141	1154	178.519	154.696
2013	605	87.169	144	1379	204.730	148.463
2014	630	85.740	136	1554	307.968	198.178
2015	525	55.261	105	1363	164.290	120.536
2016	529	94.152	178	1286	190.776	148.348
2017	647	102.807	159	1516	224.930	148.371
2018	656	86.391	132	1617	290.232	179.488

Kaynak: TİM

Tablo 18'de 2003-2018 dönemini kapsayan 16 yıl boyunca Kırgızistan'a ihracat yapan firmaların kaç yıl ihracat yaptıkları görülmektedir. On altı yılın tamamında 16 firma ihracat gerçekleştirirken bu firmaların ihracat toplamı 16 yıl boyunca 165 milyon dolar olmuştur. On beş yıl boyunca 13 firma 108,7 milyon dolar ihracat yaparken on dört yıl boyunca 15 firma toplamda 173,8 milyon dolarlık ihracat gerçekleştirmiştir. Sürekli ihracat yapan firmaların ortalama ihracatı 10,3 milyon dolar olurken, on beş yıl ihracat gerçekleştiren firmaların ortalaması 8,4 milyon dolar, on dört yıl ihracat gerçekleştiren firmaların ortalaması 11,6 milyon dolar, on üç yıl ihracat gerçekleştiren firmaların ortalaması 5,8 milyon dolar, on iki yıl ihracat

gerçekleştiren firmaların ortalaması ise 8,2 milyon dolar olmuştur. Bu ülkeye ihracat yapma süresi arttıkça firma başına ihracatın da arttığı görülmektedir.

Tablo 18. 2003-2018 Döneminde Kırgızistan'a İhracat Yapan Firmaların Kaç Yıl İhracat Yaptıklarını Gösterir Liste

İhracat Yapılan Yıl Sayısı	İhracat Yapan Firma Sayısı	Kırgızistan'a Yapılan İhracat (\$)	Firma Başına Düşen İhracat (\$)
16	16	165.290.172	10.330.636
15	13	108.728.056	8.363.697
14	15	173.763.374	11.584.225
13	33	190.902.865	5.784.935
12	15	122.424.470	8.161.631
11	30	55.126.848	1.837.562
10	56	174.656.720	3.118.870
9	66	278.002.193	4.212.154
8	67	168.132.377	2.509.438
7	91	160.345.474	1.762.038
6	153	231.920.375	1.515.819
5	234	329.255.910	1.407.077
4	344	265.737.841	772.494
3	581	315.867.724	543.662
2	1259	414.475.614	329.210
1	3816	392.397.932	102.830

Kaynak: TİM

TradeMap verilerine göre, Türk ihracatçılarının dünyaya sattığı ancak Kırgızistan pazarına daha hiç satmadığı 2.237 6'lı GTİP kodlu ürün mevcuttur.

Tablo 19'da Kırgızistan'ın Türkiye'den ithal etmediği fakat Türkiye'nin dünyaya ihraç ettiği bu 2.237 ürünün TİM sektörel sınıflamasına göre dağılımı görülmektedir. Kırgızistan pazarında hiç yer alınamayan bu ürünler incelendiğinde Kırgızistan en çok “Kimyevi Maddeler ve Mamulleri” sektöründe dünyadan 532 milyon dolarlık ithalat yaparken Türkiye'den ise hiç alım yapmamıştır. İkinci sırada 219 milyon dolarlık ithalatın yapıldığı “Çelik” sektörü yer alırken bu iki sektörü 182 milyon dolarlık ithalat ile “Makine ve Aksamları” sektörünün izlediği görülmektedir.

Tablo 19. Kırgızistan'ın Türkiye'den İthal Etmediği Türkiye'nin Dünyaya İhraç Ettiği 2.237 Ürünün Sektörel Dağılımı (2018, milyon \$)

Dünya Sıralama	TİM sektör sınıfı	Sınıfta Yer Alan 6'lı GTİP Kod Sayısı	Kırgızistan'ın Dünyadan İthalatı	Kırgızistan'ın Dünyaya İhracatı	Dünya İhracatı	Türkiye'nin Dünyaya İhracatının Payı (%)
1	Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	403	532	4.234	2.241.502	0,2%
2	Elektrik Elektronik	233	66	1.393	1.538.361	0,1%
3	Otomotiv Endüstrisi	87	81	8.246	577.830	1,4%
4	Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	129	125	2.564	382.937	0,7%
5	Çelik	146	219	11.214	355.053	3,2%
6	Savunma ve Havacılık Sanayii	87	57	849	323.929	0,3%
7	Madencilik Ürünleri	55	33	1.829	287.906	0,6%
8	Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri	152	43	544	265.757	0,2%
9	Mücevher	17	7	2.680	243.851	1,1%
10	Makine ve Aksamları	182	71	922	235.492	0,4%
11	Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller	101	23	997	205.945	0,5%
12	Demir ve Demir Dışı Metaller	108	22	1.960	195.844	1,0%
13	Meyve Sebze Mamulleri	57	29	567	146.857	0,4%
14	Çimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri	83	51	986	103.247	1,0%
15	Tekstil ve Hammaddeleri	157	106	2.152	88.046	2,4%
16	Yaş Meyve ve Sebze	39	44	436	68.276	0,6%
17	İklimlendirme Sanayii	38	30	430	58.186	0,7%
18	Gemi, Yat ve Hizmetleri	17	1	421	51.609	0,8%
19	Tütün	8	79	970	44.609	2,2%
20	Hazırgiyim ve Konfeksiyon	62	22	399	40.448	1,0%
21	Diğer Sanayi Ürünleri	24	2	6	38.445	0,0%
22	Kuru Meyve ve Mamulleri	15	4	655	21.437	3,1%
23	Deri ve Deri Mamulleri	17	5	85	13.361	0,6%
24	Süs Bitkileri ve Mamulleri	8	1	12	7.069	0,2%
25	Fındık ve Mamulleri	2	0	936	2.476	37,8%
26	Halı	6	0	62	2.137	2,9%
27	Zeytin ve Zeytinyağı	4	0	103	1.829	5,6%
28	Bilinmeyen/Gizli Ürünler	-	-	-	-	-
	Sektörler toplamı	2237	1.654	45.652	7.542.439	0,6%

Kaynak: (International Trade Centre (ITC), Trademap, 2019) ve TİM

3. Kırgızistan ile Türkiye Arasındaki Ticaretin 2018 “TradeMap” Verileri ile RCA Analizi

3.1. Çalışmanın Metodolojisi

Asya kıtasının ülkelerinde yer alan ve Türki Cumhuriyetlerden biri olan; 6,3 milyona yakın nüfusa; 8,1 milyar dolarlık GSYH’ye sahip olan ve 2018 yılında 5,3 milyar dolarlık ithalat gerçekleştiren Kırgızistan, Türk ihracatçıları için önemli bir hedef pazar konumundadır. Söz konusu pazara ihracat yapmak isteyen firmaların Türkiye’den yaptığı ithalatın daha da geliştirilmesi mümkün olan bu pazara yönelik etkili stratejiler geliştirmesine ihtiyaç vardır.

Söz konusu pazardan daha fazla pay alabilmek adına Türkiye’nin izleyebileceği makro stratejilerin belirlenmesinde gerek Türkiye’nin ihracatından hareketle rekabet üstünlüğüne sahip olduğumuz ürünlerde bir başka ifade ile arz yönünün kuvvetli olduğu ürünlerde Kırgızistan pazarındaki konumumuz gerekse Kırgızistan’ın ithalatından hareketle Kırgızistan’ın yoğun bir şekilde ithalatını yaptığı ürünlerin bir başka ifade ile talep yönünün kuvvetli olduğu ürünlerin tespit edilmesi böylece arz-talep ile Kırgızistan pazarına satılabilecek rekabet üstünlüğüne sahip olunan hedef ürünlerin tespiti için kullanılacak yöntemler olarak öne çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye’nin uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğüne sahip olduğu ve Kırgızistan pazarına ihraç edilebilecek ürünlerin tespitinin analizidir.

Çalışmada dünyada ihracata konu olan 5.660 ürün içinde Türkiye’nin uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğü olan (Revealed Comparative Advantage “RCA”/ Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler değeri 1 ve üzerinde olan) ürünler tespit edilmiştir. Tespit edilen ürünler için Kırgızistan’ın küresel ticareti ve bu ticaret içinde Türkiye’nin payı analiz edilmiştir. Bu yöntemde Türkiye’nin küresel piyasalarda rekabet üstünlüğü olan ürünlerin arzından yola çıkılarak bu ürünlerin Kırgızistan’ın talep kısmı ile birlikte incelenmesi amaçlanmıştır.

Bir ülkenin ihraç ettiği ürünlerde rekabet avantajına sahip olduğu ürünün tespit edilmesine yönelik çeşitli yöntemler vardır. Bu tür ürünlerin tespit edilip o ürün üzerinde uzmanlaşmaya gidilmesi uluslararası piyasalarda ülkeye rekabet açısından avantaj getirecektir. Dezavantajlı bir ürünün üretiminde ve ticaretinde ısrar etmek yurt içi kaynakların amacına uygun ve verimli dağılmamasına neden olacaktır.

Adam Smith’in mutlak üstünlük ve David Ricardo’nun karşılaştırmalı üstünlük yaklaşımları bu alan üzerinde tüm otoriterlerce kabul edilmiş en bilinen yöntemlerdir. Daha sonraki yıllarda ise Béla Balassa (1965, Trade Liberalisation and “Revealed” Comparative Advantage) “açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük” (revealed comparative advantage-RCA) kavramını ortaya atarak ülke ekonomilerinin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürünlerin belirlenmesine yardımcı olan

bir endeks geliştirmiştir. Bugün Dünya Bankası, UNCTAD, DTÖ, ITC (Intracen / TradeMap) gibi birçok kurum, ülkelerin dış ticarete rekabet güçlerini analiz eden çalışmalarda halen RCA endeks analizlerine başvurmakta, küresel anlamda RCA hesaplama sonuçlarını kendi internet sitesi üzerinden yayınlamaktadır.

“Açıklanmış karşılaştirmalı üstünlük (RCA)” endeksine göre, eğer bir ülkede herhangi bir yıl içinde, ilgili ürünün ihracatının, ülkenin toplam ihracatı içindeki payı dünya ortalamasına göre yüksek ise (aynı ürünün toplam dünya ihracatı içindeki payına oranı birim değerden büyükse), o üründe ilgili ülke karşılaştirmalı üstünlüğe (RCA) sahiptir. Aynı ürünün toplam dünya ihracatı içindeki payına oranı birim değerden düşük ise ülke o üründe dünya piyasasında dezavantajlı durumdadır (Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization, WTO), 2019).

$$RCA^i_k = (X^i_k / X^i) / (X_k / X) ; i= \text{ülke}, k: \text{ürün}$$

X^i_k : i ülkesinin k ürünü için yıl içindeki toplam ihracatı

X^i : i ülkesinin yıl içindeki toplam ihracatı (bütün ürünlerin toplam ihracatı)

X_k : k ürünü için yıl içindeki dünya toplam ihracatı

X : yıl içindeki dünya toplam ihracatı (bütün ürünlerin toplam ihracatı)

Yukarıdaki formül ile elde edilen RCA değerleri 1 ve 1’den büyük ise ülke o ürünün ihracatında avantajlıdır, küçük ise dezavantajlıdır.

Çalışmada Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve Birleşmiş Milletlerin (UNCTAD) ortak ajansı olan Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC)’nin uluslararası ticareti ürün ve ülke kırılımında gösteren web sitesi “TradeMap”ten alınmış verilerle analizler yapılmıştır.

Dünya Bankası tarafından, insanların ticaret ve tarifeler hakkındaki bilgilere rahatça erişmeleri için Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) ile işbirliği içinde; Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC), Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü (UNSD) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi uluslararası kuruluşlarla da iştişare içinde olarak; Dünya Entegre Ticaret Çözümünü (WITS) geliştirilmiştir (Dünya Bankası (The World Bank), 2019). Dünya Bankası’nın da uluslararası ticaret ile ilgili analizlerde ITC’nin veri sitesi olan “TradeMap”den faydalandığı görülmektedir.

“TradeMap”, dünyanın en büyük ticaret veri tabanına çevrimiçi erişim sağlamanın yanı sıra ülkelerin ihracat performansı, uluslararası talep, alternatif pazarlar ve hem ürün hem de ülke açısından rakiplerin rolü hakkında göstergeler sunmaktadır.

“TradeMap” web tabanlı bir etkileşimli ortamda çalışır ve 220'den fazla ülke ve bölgede ve 2'li, 4'lü ve 6'lı GTİP (Armonize Sistem) kodu ile tanımlanan yaklaşık 5.300 ürünün ticari akışlarını (değerler, miktarlar, eğilimler, pazar payı ve hem birim hem de grafik formatında) kapsar. Ticari veriler ayrıca, 150'den fazla ülke için tarife seviyesinde ve 100'den fazla ülke için de aylık veya üç aylık olarak mevcuttur.

Yıllık veriler, Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü tarafından tutulan dünyanın en büyük ticari veri tabanı olan COMTRADE'e dayanmaktadır ve aylık veya üç aylık veriler ITC tarafından ulusal gümrük ofislerinden veya bölgesel kuruluşlardan toplanmaktadır. Piyasaya erişim verileri doğrudan Piyasaya Erişim Haritası (Market Access Map) uygulamasından alınır (International Trade Centre, MacMap, 2019).

Dünyada ihracata konu olan ürün sayısının 5.660, Türkiye'nin ihraç ettiği ürünlerin RCA değerleri 1 ve üzerinde olan ürün sayısının ise 1.519 olduğu görülmektedir. Çalışmada Türkiye'nin uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğüne sahip olduğu bu ürünlerde Kırgızistan'ın Türkiye'den yaptığı ithalat analiz edilmiştir.

3.2. RCA Analizi İle Elde Edilen Bulgular

Kırgızistan 2018 yılında dünyadan 123 farklı ülkeden 3.543 farklı 6'lı GTİP kodlu ürün ithal ederken 89 farklı ülkeye 1.430 GTİP kodlu ürünü ise ihraç ettiği görülmektedir. Türkiye ise dünyanın 214 ülkesine 4.729 GTİP kodlu ürün ihraç ederken 4.788 GTİP kodlu ürünü de ithal ettiği görülmektedir. Bu da Kırgızistan'ın küresel tedarik zincirinde hem dünyaya yaptığı ihracatta hem de dünyadan yaptığı ithalatta Türkiye'den daha az yer aldığını göstermektedir. Ayrıca Kırgızistan'ın aynı yıl içerisinde Türkiye'den 1.424 GTİP kodlu ürün ithal ettiği de görülmektedir.

Kırgızistan'ın dünyadan ithal ettiği 3.543 ürün içinde Türkiye'nin dünyaya hiç satmadığı 87 ürün olduğu görülürken Türkiye'nin dünyaya ihraç ettiği 4.729 ürün içinde ise Türkiye'nin Kırgızistan'a satmadığı ancak diğer ülkelere 13,4 milyar dolarlık ihraç ettiği 1.273 ürünün olduğu görülmektedir. Bu ürünleri Kırgızistan'ın dünyadan hiç ithal etmediği görülmektedir. Sonuç olarak Türkiye ile Kırgızistan'ın ortak ticaretlerine konu olabilecek toplamda 3.456 ürünün mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bu da bize bu ülkeye satılabilecek 3.456 üründen sadece 1.424 tanesini satan Türk ihracatçılarının Kırgızistan ile Türkiye arasında mevcut olan ticareti daha da artırmalarının mümkün olabileceğini göstermektedir. Dünyadan 3.543 Türkiye'den ise 1.424 ürün alan Kırgızistan pazarına Türk ihracatçılarının dünyaya sattığı ancak Kırgızistan pazarına daha hiç satmadığı 2.032 adet 6'lı GTİP kodlu ürünün olduğu açıkça görülmektedir.

Kırgızistan'ın 2018 yılında dünyadan tedarik ettiği 3.543 üründe toplam ithalatı 5,3 milyar dolar olurken Türkiye'den ise 1.424 üründe 290,2 milyon dolarlık ithalat yapmıştır. Kırgızistan'ın Türkiye'den yaptığı ithalat dünyadan yaptığı toplam ithalatın içinde %5,48 pay alırken bu ticaretin Türkiye'nin toplam ihracatındaki payı ise %0,2 olmuştur. Kırgızistan, Türkiye ile aralarındaki ticaret konu olan bu 1.424 üründe dünyadan toplam 3,64 milyar dolarlık ithalat yaparken bu ithalatın ülkenin toplam ithalatı içindeki payı ise %69 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye ise Kırgızistan ile aralarındaki ticaret konu olan 1.424 üründe dünyaya toplam 108,3 milyar dolarlık ihracat yaparken bu ihracatın ülkenin toplam ihracatı (168 milyar dolar) içindeki payı ise %64,5 olarak gerçekleşmiştir. Açıkça görülmektedir ki iki ülke arasında ticaret konu olan 1.424 ürün Kırgızistan dış ticaretinde daha fazla olmak üzere iki ülkenin küresel ticaretinde de önemli rol oynamaktadır, bir başka ifade ile iki ülke arasında ticaret konu olan 1.424 ürün hem Türkiye'nin dünyaya ihracatının hem de Kırgızistan'ın dünyadan ithalatının neredeyse üçte ikisini oluşturmaktadır. Tespit edilen bu ürünlerde dünya genelinde bütün ülkelerin toplamda yaklaşık 9,8 trilyon dolarlık ihracat yaptığı görülürken bu ürünlerdeki ticaretin toplam küresel ticaret içindeki payı ise %58,3 olmuştur. Bu da göstermektedir ki iki ülke arasında ticarete konu olan 1.424 ürün küresel ticarete bu iki ülkedeki kadar olmasa bile yine önemli bir rol oynamaktadır.

Yukarıda da belirtildiği üzere Kırgızistan dünyadan 3.543 Türkiye'den ise 1.424 ürün tedarik etmektedir. Türk ihracatçılarının Kırgızistan pazarına daha hiç satamadığı Kırgızistan ithalatçıların da Türkiye yerine başka ülkelere tedarik ettiği toplamda 2.119 farklı 6'lı GTİP kodlu ürünün (bunların 87 tanesini Türkiye ihraç etmemekte, bu ülkeye daha satılabilecek 2.032 ürün olduğu görülmektedir) olduğu açıkça görülmektedir. Kırgızistan'ın dünyadan ithal ettiği Türkiye'den ise ithal etmediği 2.119 üründe 2018 yılında dünyadan toplam 1,65 milyar dolarlık Türkiye'den alabileceği fakat almadığı 2.032 üründe ise 1,58 milyar dolarlık ithalat yapmıştır. Türkiye ise Kırgızistan ile aralarındaki ticarete konu olabilecek bu 2.032 üründe (87 ürünü Türkiye dünyaya ihraç etmemektedir) dünyaya toplam 45,7 milyar dolarlık ihracat yaparken bu ihracatın ülkenin toplam ihracatı (168 milyar dolar) içindeki payı ise %27 olarak gerçekleşmiştir. Tespit edilen 2.032 üründe Kırgızistan'ın dünyadan ithalatı ise 1,58 milyar dolar olurken bu ithalatın ülkenin toplam ithalatı içindeki payı ise %30 olarak gerçekleşmiştir (**Tablo 20**).

Açıkça görülmektedir ki iki ülke arasında ticaret konu olmayan 2.032 ürün Kırgızistan dış ticaretinde daha fazla olmak üzere iki ülkenin küresel ticaretinde de önemli rol oynamaktadır. Türk ihracatçılarının bu ürünleri Kırgızistan pazarına satabilecekleri görülmektedir.

Tablo 20. Kırgızistan'ın Dünyadan Yaptığı İthalatın ve Türkiye'den Yaptığı 1.424 Ürünün İthalatının Dünyadan Yaptığı İthalat İçindeki Payın Aralığına Göre Kırılımı (milyar \$)

Kırgızistan'ın İthalatında Türkiye'nin Payı (%)	Kırgızistan'ın Dünyadan İthalatı	Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatı	Kırgızistan'ın Dünyadan İthalatı	Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatının Payı	Türkiye'nin Dünyaya İhracatı	Dünya İhracatı	Türkiye'nin Kırgızistan'a İhracatının Türkiye'nin Toplam İhracatı İçindeki Payı
%0 (Türkiye'den hiç ithalat yapmadığı ürünler)	2.119	-	1,65	0,00%	45,65	7.542,44	0%
-%0 (Türkiye'nin Başka Ülkelere İhraç Ettiği Kırgızistan'ın Türkiye'den Hiç İthalat Yapmadığı ve Başka Ülkelerden İthal Ettiği Ürünler/Kırgızistan'ın Türkiye'den Mevcuttan Farklı İthal Edebileceği Diğer Ürünlerin Tamamı)	2.032	-	1,58	0,00%	45,65	6.410,01	0%
-Kırgızistan'ın Dünyadan İthal Ettiği Türkiye'nin Dünyaya Hiç İhraç Edemediği Ürünler	87	-	0,08	0,00%	-	1.132,43	0%
Türkiye'den Yaptığı İthalatın Payının %0-1 Aralığında Olduğu Ürünler	267	0,004	1,68	0,25%	18,39	3.786,52	0,02%
Türkiye'den Yaptığı İthalatın Payının %1-5 Aralığında Olduğu Ürünler	393	0,02	0,93	2,52%	25,34	2.608,82	0,09%
Türkiye'den Yaptığı İthalatın Payının %5'den Büyük Olduğu Ürünler	764	0,26	1,03	25,59%	64,56	3.395,73	0,41%
Kırgızistan'ın Toplam İthal Ettiği Ürünler	3.543	0,290	5,29	5,48%	153,94	17.334	0,19%
-Kırgızistan'ın Türkiye'den İthal Ettiği Ürünler	1.424	0,29	3,64	7,98%	108,29	9.791,07	0,27%
-Kırgızistan'ın Türkiye'den İthal Edebileceği Ürünlerin Tamamı	3.456	0,29	5,21	5,57%	153,94	16.201,08	0,19%

Kaynak: (International Trade Centre (ITC), Trademap, 2019)

Kırgızistan, 2018 yılında dünyadan 5,3 milyar dolarlık 3.543 ürün, Türkiye'den ise 290 milyon dolarlık 1.424 ürün ithal etmiştir. Kırgızistan'ın Türkiye'den ithal edebileceği ve Türkiye yerine diğer ülkelerden ithal ettiği 1,6 milyar dolarlık 2.032 ürün daha mevcuttur.

Yapılan RCA analizi sonucunda Kırgızistan'ın Dünyadan ithal ettiği 3.543 ürün içinde Türkiye'nin uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğüne sahip olduğu (RCA değeri 1 ve üzerinde olan) 1.212 ürün tespit edilirken 2018 yılında bunların sadece 721'i Kırgızistan'a satılabilmektedir. Toplam ihraç edilen 1.424 üründen geriye kalan 703 ürün ise Türkiye'nin uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğü olmayan ürünlerdir.

Sonuç olarak Türkiye'nin Kırgızistan pazarına satabileceği 491'i Türkiye'nin uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğüne sahip olduğu ürün olmak üzere toplamda 2.032 ürün daha olduğu görülmektedir. Kırgızistan, tespit edilen 491 üründe dünyadan 637 milyon dolarlık ithalat yaparken 2.032 ürünün tamamında ise 1,6 milyar dolarlık ithalat yapmıştır.

Türk ihracatçılarının ilk aşamada dünya pazarlarında da rekabet üstünlüğü olan, ancak Kırgızistan pazarına hiç satamadığı bu 491 ürünü Kırgızistan pazarına rahatça satabileceği bir sonraki aşamada da kalan 1.541 ürünü ihraç edebileceği toplamda da 2032 ürünün olduğu açıkça görülmektedir (**Tablo 21**).

Tablo 21. Kırgızistan'ın Türkiye'den İthal Edebileceği Ürünlerin Analizi (2018)

Türk İhraç Ürünlerinin RCA Değeri	Ürün Sayısı	Kırgızistan'ın Dünyadan İthalatı	Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatı	Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatının Payı
Kırgızistan'ın Dünyadan İthal Ettiği Ürünler	3.543	5,3 milyar \$	290 milyon \$	5,5%
Kırgızistan'ın Türkiye'den İthal Ettiği Ürünler	1.424	3,6 milyar \$	290 milyon \$	8,0%
Kırgızistan'ın Türkiye'den İthal Edebileceği Ürünlerin Tamamı	3.456	5,2 milyar \$	290 milyon \$	5,6%
Kırgızistan'ın Türkiye'den İthal Etmediği Ürünler	2.032	1,6 milyar \$	-	0,0%
Kırgızistan'ın ithalatında RCA Değeri 1'in Altında Olan ve Türkiye'den İthalat Edebileceği Türk İhraç Ürünleri	2.244	2,9 milyar \$	77 milyon \$	2,7%
Kırgızistan'ın ithalatında RCA Değeri 1 ve Üzerinde Olan ve Türkiye'den İthal Edebileceği Türk İhraç Ürünleri	1.212	2,3 milyar \$	213 milyon \$	9,1%
Kırgızistan'a İhraç Edilen ve RCA Değeri 1 ve Üzerinde Olan Türk İhraç Ürünleri	721	1,7 milyar \$	213 milyon \$	12,6%

Kaynak: (International Trade Centre (ITC), Trademap, 2019)

Türkiye dünyaya ihraç ettiği 4.729 ürün içerisinde 1.519 üründe uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğüne (RCA değeri 1 ve üzerinde olan ürün sayısı) sahip iken Kırgızistan ile ortak ticaretlerine konu olabilecek 3.456 ürün içerisinde de 1.212 üründe rekabet üstünlüğüne sahiptir (2.244 üründe ise RCA değeri 1'in altında olmuştur). Bu da ihracatçılarımızın Kırgızistan pazarına sattığı 1.424 ürün içinde rekabet üstünlüğüne sahip olduğu toplam 721 ürünün mevcut olduğunu 491 üründe de rekabet üstünlüğüne sahip olmasına rağmen Kırgızistan pazarına hiç giremediğini göstermektedir. Türk ihracatçıları rekabet üstünlüğüne sahip oldukları 721 üründe dünyaya 89,4 milyar dolarlık ürün satarken bunun 213 milyon dolarlık kısmını Kırgızistan'a satmışlardır. Tespit edilen 721 üründe dünya genelinde ise toplamda yaklaşık 3,06 trilyon dolarlık ihracat gerçekleştiği görülürken Kırgızistan, bu ürünlerde dünyadan 1,7 milyar dolarlık ithalat gerçekleştirmiştir. Bu ürünlerde Kırgızistan'ın Türkiye'den yaptığı ithalatın bu ürünlerde dünyadan yaptığı toplam ithalattan %12,6 pay aldığı görülürken bu oranın Kırgızistan'ın Türkiye'den yaptığı toplam ithalatın payından (%5,48) daha yüksek olduğu

görülmektedir. Bu da Türk ihracatçılarının Kırgızistan pazarına uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğü olan ürünleri daha çok sunduğunu göstermektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere Türk ihracatçılarının Kırgızistan ile ortak ticaretlerine konu olabilecek 3.456 ürün içerisinde rekabet üstünlüğüne sahip oldukları toplam 1.212 ürün mevcut olup bu ürünler içerisinde 491 üründe Kırgızistan pazarında hiç yer alınmadığı görülürken 721 üründe bu pazara bir şekilde girildiği hatta bazı ürünlerde yüksek oranda pazar payına sahip olduğu görülmektedir. Bir başka ifade ile Kırgızistan ile ticarete konu olabilecek 3.456 ürün içinde rekabet üstünlüğüne sahip 1.212 ürün bulunurken Kırgızistan'ın Türkiye'den ithal ettiği 1.424 ürün içinde ise RCA değeri 1'in üstünde olan ürün sayısı 721 olmuştur. Kırgızistan pazarına rekabet üstünlüğüne sahip satılabilecek ürün sayısı 1.212 iken bu ürünlerin sadece 721'inde bu pazarda yer alındığı görülmektedir. Kırgızistan Türkiye'nin rekabet üstünlüğüne sahip olduğu bu 721 üründen dünyadan 1,7 milyar dolarlık ithalat gerçekleştirirken Türkiye'den ise 213 milyon dolarlık ithalat yapmıştır. Kırgızistan'ın Türkiye'den 2018 yılında ithal ettiği 1.424 üründe Türkiye'den yaptığı ithalatın dünyadan yaptığı ithalat içindeki payı ise %5,48 olurken Türkiye'nin rekabet üstünlüğüne sahip olduğu 721 üründe ise Kırgızistan'ın Türkiye'den yaptığı ithalatın dünyadan yaptığı ithalat içindeki payı %12,6 olarak gerçekleşmiştir (**Tablo 22**).

Tablo 22. Kırgızistan'ın Dünyadan Ve Türkiye'den İthalatının RCA Analizine Göre Kırılımı (milyar \$)

Türk İhraç Ürünlerinin RCA Değeri	Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatına Konu Olan Ürün Sayısı	Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatı	Kırgızistan'ın Dünyadan İthalatı	Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatının Payı	Türkiye'nin Dünyaya İhracatı	Dünya İhracatı	Türkiye'nin Kırgızistan'a İhracatının Türkiye'nin Toplam İhracatı İçindeki Payı
Kırgızistan'ın Dünyadan İthal Ettiği Ancak Türkiye'den İthal Etmediği Türkiye'nin İse Dünyadaki Diğer Ülkelere İhraç Ettiği RCA Değeri 1 Ve Üzerinde Olan Türk İhraç Ürünleri	491	-	0,64	0,0%	38,5	1.187,6	0,0%
Kırgızistan'ın Türkiye'den Yaptığı İthalatın Payının %0-1 Aralığında Olduğu RCA Değeri 1 Ve Üzerinde Olan Türk İhraç Ürünleri	111	0,001	0,62	0,24%	10,7	423,8	0,01%
Kırgızistan'ın Türkiye'den Yaptığı İthalatın Payının %1-5 Aralığında Olduğu RCA Değeri 1 Ve Üzerinde Olan Türk İhraç Ürünleri	165	0,011	0,41	2,6%	19,6	826,6	0,1%
Kırgızistan'ın Türkiye'den Yaptığı İthalatın Payının %5'den Büyük Olduğu RCA Değeri 1 Ve Üzerinde Olan Türk İhraç Ürünleri	445	0,201	0,669	30,1%	59,1	1.810,3	0,3%
Kırgızistan'a İhraç Edilebilecek RCA Değeri 1 Ve Üzerinde Olan Türk İhraç Ürünleri	1.212	0,213	2,335	9,14%	127,9	4.248,3	0,2%

Kaynak: (International Trade Centre (ITC), Trademap, 2019)

Tespit edilen 1.212 ürünün Kırgızistan'ın Türkiye'den yaptığı ithalatın toplam ithalat içindeki payına göre dağılımı yapılırken Kırgızistan'ın Türkiye'den ithalatını yaptığı ve Türkiye'nin rekabet üstünlüğüne sahip olduğu ürünler;

- Türkiye'den hiç ithalatı yapılmayan ürünler,
- Türkiye'den ithalat payı %0-1 aralığında olan ürünler,
- Türkiye'den ithalat payı %1-5 aralığında olan ürünler,
- Türkiye'den ithalat payı %5 ve üzerinde olan ürünler olmak üzere 4 ayrı kategoriye ayrılmıştır.

Tabloda ayrıca 491 üründe de rekabet üstünlüğüne sahip olmasına rağmen Kırgızistan pazarına girilemediği görülürken, 111 ürünün Kırgızistan'ın Türkiye'den ithalatında pazar payının %0-1 aralığında olduğu, 165 ürünün Kırgızistan'ın Türkiye'den ithalatında pazar payının %1-5

aralığında olduğu ve 445 ürünün de Kırgızistan'ın Türkiye'den ithalatında pazar payının %5'den büyük olduğu görülmektedir. Kırgızistan pazarında büyük paya sahip olduğumuz 445 ürün detaylı incelendiğinde 221 üründe pazar payının %5-25 aralığında, 96 üründe %25-50 aralığında ve 128 üründe de %50'den büyük pazar payına sahip olduğumuz görülmektedir. İhracatçılarımızın Kırgızistan pazarında büyük ağırlığa sahip olduğu ürünlerde fazla ısrar etmek yerine diğer ürünlere ağırlık vermelerinde yarar görülmektedir. Ayrıca adı geçen (ithalattaki payı %5'den büyük olan) 445 üründe Kırgızistan'ın dünyadan toplam ithalatının yaklaşık 668,9 milyon dolar Türkiye'den yaptığı ithalatın ise yaklaşık 201 milyon dolar, ithalattaki payı %25'den büyük olan 224 üründe ise Kırgızistan'ın dünyadan toplam ithalatının yaklaşık 324,1 milyon dolar Türkiye'den yaptığı ithalatın ise yaklaşık 157,4 milyon dolar olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Türkiye Kırgızistan'da pazar payı %5'den büyük olan 445 üründe dünyaya 59,1 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirirken, pazar payının %25'den büyük olduğu 224 üründe dünyaya 22,4 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirmiştir.

Tablo 23'te Türkiye'nin uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğüne sahip olduğu ancak Kırgızistan pazarında hiç yer almadığı 491 ürünün TİM sektörel sınıflamasına göre dağılımı ve Kırgızistan'ın bu sektörlerde dünyadan yaptığı ithalat ve Türkiye'nin Kırgızistan dışındaki ülkelere yaptığı ihracat görülmektedir. Kırgızistan TİM sınıflamasına göre bu ürün grubunda 26 sektörde de Türkiye'den ithalat gerçekleştirmiştir.

Kırgızistan bahsi geçen 491 üründe 2018 yılında dünyadan toplam 640 milyon dolarlık ithalat gerçekleştirmiştir. Türkiye bu ürünlerden dünyaya 38,5 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirirken dünya genelinde ise bu ürünlerden 1,2 trilyon dolarlık ihracat gerçekleşmiştir. Kırgızistan bu sektörler arasında dünyadan en çok ithalatı 183 milyon dolar ile "Çelik" sektöründe yaparken; 100 milyon dolarlık ithalatı "Tekstil ve Hammaddeleri" sektöründe; 79 milyon dolarlık ithalatı "Tütün" sektöründe; 59 milyon dolarlık ithalatı "Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri" sektöründe ve 55 milyon dolarlık ithalatı da "Kimyevi Maddeler ve Mamulleri" sektöründe yapmıştır.

Tablo 23. Türkiye'nin Rekabet Üstünlüğüne Sahip Olduğu Ancak Kırgızistan pazarında Hiç Yer Almadığı 491 Ürünün Sektörel Dağılımı ve Kırgızistan'ın Dünyadan Yaptığı İthalat (milyon \$)

Dünya Sıralama	TİM sektör sınıfı	Sınıfta Yer Alan 6'lı GTİP Kod Sayısı	Kırgızistan'ın Dünyadan İthalatı	Türkiye'nin Dünyaya İhracatı	Dünya İhracatı
1	Çelik	62	0,183	10,920	204,902
2	Tekstil ve Hammaddeleri	93	0,100	2,054	54,110
3	Tütün	3	0,079	0,965	30,713
4	Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	27	0,059	2,291	40,020
5	Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	45	0,055	1,562	50,326
6	Otomotiv Endüstrisi	16	0,047	7,964	263,567
7	Çimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri	24	0,029	0,812	27,036
8	Yaş Meyve ve Sebze	8	0,024	0,319	10,037
9	Makine ve Aksamları	41	0,013	0,588	32,386
10	Elektrik Elektronik	13	0,012	0,943	53,747
11	İklimlendirme Sanayii	15	0,011	0,222	13,602
12	Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri	15	0,006	0,373	20,464
13	Demir ve Demir Dışı Metaller	26	0,005	1,401	49,985
14	Deri ve Deri Mamulleri	5	0,004	0,082	1,565
15	Hazırgiyim ve Konfeksiyon	29	0,002	0,349	12,999
16	Kuru Meyve ve Mamulleri	6	0,002	0,644	7,267
17	Madencilik Ürünleri	19	0,002	1,713	27,808
18	Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller	15	0,002	0,789	22,546
19	Meyve Sebze Mamulleri	10	0,002	0,408	14,433
20	Savunma ve Havacılık Sanayii	3	0,001	0,089	8,856
21	Mücevher	3	0,000	2,650	218,579
22	Gemi ve Yat	5	0,000	0,276	17,265
23	Süs Bitkileri ve Mamüller	1	0,000	0,008	0,561
24	Zeytin ve Zeytinyağı	1	0,000	0,102	1,518
25	Halı	5	0,000	0,058	1,743
26	Fındık ve Mamulleri	1	0,000	0,934	1,561
	Sektörler toplamı	491	0,64	38,52	1.187,60

Kaynak: (International Trade Centre (ITC), Trademap, 2019) ve TİM

Tablo 24'de Türkiye'nin uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğüne sahip olduğu ve Kırgızistan'ın Türkiye'den ithalatında pazar payı %0-1 aralığında olan 111 ürünün TİM sınıflamasına göre sektörel dağılımı görülmektedir. Kırgızistan TİM sınıflamasına göre bu ürün grubunda 18 sektörde Türkiye'den ithalat gerçekleştirmiştir. Bu ürün grubunun tamamında Kırgızistan'ın Türkiye'den yaptığı ithalatın dünyadan yaptığı ithalatın içindeki payı %0,2 olurken bu ticaretin Türkiye'nin bu ürün grubunda dünyaya yaptığı toplam ihracatı içindeki payı ise %0,014 olmuştur. Bu ürün grubunda Kırgızistan'ın Türkiye'den yaptığı ithalatın dünyadan yaptığı ithalatın içindeki payının bu ticaretin Türkiye'nin bu ürün grubunda dünyaya yaptığı toplam ihracatı içindeki payından büyük olduğu görülmektedir.

Kırgızistan bahsi geçen 111 üründe 2018 yılında dünyadan toplam 620 milyon dolarlık ithalat gerçekleştirirken Türkiye'den ise 15 milyon dolarlık ithalat yapmıştır. Kırgızistan tespit edilen 111 ürünün sektörel kırılımında dünyadan en çok ithalatı 167 milyon dolar ile "Tekstil ve Hammaddeleri" sektöründe yaparken bu sektörü 88,2 milyon dolar ithalat ile "Demir ve Demir

Dışı Metaller” sektörü ile 61,8 milyon dolarlık ithalatın yapıldığı “Hazırgiyim ve Konfeksiyon” sektörleri izlemektedir. Kırgızistan bu sektörler arasında Türkiye’den en çok ithalatı 333 bin dolar ile “Demir ve Demir Dışı Metaller” sektöründe yaparken bu 158 bin dolarlık ithalatın yapıldığı “Otomotiv Endüstrisi” sektörü ile 145 bin dolarlık ithalatın yapıldığı “Tekstil ve Hammaddeleri” sektörleri izlemektedir. Tabloda ayrıca bu grupta yer alan 111 ürünün oluşturduğu sektörlerin Kırgızistan’ın dünyadan yaptığı ithalattaki sıralamaları ile Türkiye’den yapılan ithalattaki sıralamaları karşılaştırıldığında “Meyve Sebze Mamulleri”, “Çelik”, “Makine ve Aksamları”, “Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller”, “Çimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri” ve “İklimlendirme Sanayii” sektörleri hariç kalan 12 sektörün yer değiştirmelerine rağmen her iki sıralamada da birbirlerine yakın sıralandığı görülmektedir.

Özellikle Kırgızistan’ın dünyadan yaptığı ithalattaki sıralamada ilk 10 sırada yer alan sektörlerin (“Elektrik Elektronik”, “Meyve Sebze Mamulleri” ve “Çelik” sektörleri hariç) Türkiye’den en çok ithalat yapılan sektörlerle bir iki basamak yer değiştirmelere rağmen aynı olduğu tespit edilmiştir. Bu da Türk ihracatçılarının Kırgızistan’ın dünyadan en çok ithalat yaptığı sektörlerde (tespit edilen 3 sektör hariç) bu pazara hitap edebildiğini göstermektedir.

Tablo 24. Türkiye'nin Rekabet Üstünlüğüne Sahip Olduğu ve Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatında Pazar Payı %0-1 Aralığında Olan 111 Ürünün Sektörel Dağılımı (milyon \$)

Türkiye sıralama	Dünya Sıralama	TİM sektör sınıfı	Sınıfta Yer Alan 6'lı GTİP Kod Sayısı	Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatı	Kırgızistan'ın Dünyadan İthalatı	Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatının Payı	Türkiye'nin Dünyaya İhracatı	Toplam Dünya İhracatı	Türkiye'nin Kırgızistan'a İhracatının Türkiye'nin Toplam İhracatı İçindeki Payı
3	1	Tekstil ve Hammaddeleri	12	0,0001	0,1666	0,1%	0,5317	14,0975	0,027%
1	2	Demir ve Demir Dışı Metaller	7	0,0003	0,0882	0,4%	0,6126	23,8730	0,054%
6	3	Hazırgiyim ve Konfeksiyon	14	0,0001	0,0618	0,2%	0,5852	19,8380	0,021%
7	4	Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	9	0,0001	0,0446	0,3%	1,0457	34,9430	0,011%
2	5	Otomotiv Endüstrisi	7	0,0002	0,0406	0,4%	1,7188	100,502	0,009%
12	6	Meyve Sebze Mamulleri	6	0,0000	0,0358	0,1%	0,6331	20,9092	0,007%
8	7	Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri	5	0,0001	0,0307	0,2%	0,3503	10,8704	0,022%
14	8	Çelik	10	0,0000	0,0248	0,1%	0,9876	20,1455	0,002%
4	9	Makine ve Aksamları	12	0,0001	0,0230	0,6%	0,9348	45,7177	0,014%
11	10	Elektrik Elektronik	5	0,0000	0,0229	0,2%	1,8060	62,3521	0,002%
4	11	Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller	1	0,0001	0,0218	0,6%	0,2256	13,5317	0,056%
13	12	Yaş Meyve ve Sebze	3	0,0000	0,0201	0,1%	0,4979	20,3480	0,005%
9	13	Çimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri	5	0,0001	0,0199	0,4%	0,2129	11,3596	0,035%
10	14	İklimlendirme Sanayii	7	0,0000	0,0132	0,4%	0,2531	12,9325	0,019%
16	15	Madencilik Ürünleri	2	0,0000	0,0022	0,3%	0,0816	3,6516	0,007%
16	16	Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	4	0,0000	0,0021	0,3%	0,1629	5,3423	0,004%
15	17	Halı	1	0,0000	0,0017	0,8%	0,0496	3,0496	0,026%
18	18	Tütün	1	0,0000	0,0002	0,5%	0,0399	0,3418	0,003%
		Sektörler toplamı	111	0,0015	0,6201	0,2%	10,7292	423,806	0,014%

Kaynak: (International Trade Centre (ITC), Trademap, 2019) ve TİM

Tablo 25'te Türkiye'nin uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğüne sahip olduğu ve Kırgızistan'ın Türkiye'den ithalatında pazar payı %1-5 aralığında olan 165 ürünün sektörel dağılımı görülmektedir. Kırgızistan TİM sınıflamasına göre bu ürün grubunda 19 sektörde Türkiye'den ithalat gerçekleştirmiştir. Kırgızistan'ın Türkiye'den yaptığı ithalatın dünyadan yaptığı ithalatın içindeki payı %2,6 olurken bu ticaretin Türkiye'nin bu ürün grubunda dünyaya yaptığı toplam ihracatı içindeki payı ise %0,06 olmuştur. Bu ürün grubunda Kırgızistan'ın Türkiye'den yaptığı ithalatın dünyadan yaptığı ithalatın içindeki payının bu ticaretin Türkiye'nin bu ürün grubunda dünyaya yaptığı toplam ihracatı içindeki payından büyük olduğu görülmektedir.

Kırgızistan, bahsi geçen 165 üründe 2018 yılında dünyadan toplam 409,5 milyon dolarlık ithalat gerçekleştirirken Türkiye'den ise 10,8 milyon dolarlık ithalat yapmıştır.

Kırgızistan bu sektörler arasında dünyadan en çok ithalatı 69,6 milyon dolar ile “Otomotiv Endüstrisi” sektöründe yaparken bu sektörü 66,1 milyon dolarlık ithalatın yapıldığı “Kimyevi Maddeler ve Mamulleri” sektörü ile 44 milyon dolarlık ithalatın yapıldığı “Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri” sektörleri izlemektedir. Kırgızistan bu sektörler arasında Türkiye’den en çok ithalatı ise 2,2 milyon dolar ile yine “Otomotiv Endüstrisi” sektöründe yaparken bu sektörü 1,7 milyon dolarlık ithalatın yapıldığı “Kimyevi Maddeler ve Mamulleri” sektörü ile 1,15 milyon dolarlık ithalatın yapıldığı “Makine ve Aksamları” sektörleri izlemektedir.

Tabloda ayrıca bu grupta yer alan 165 ürünün oluşturduğu sektörlerin Kırgızistan’ın dünyadan yaptığı ithalattaki sıralaması ile Türkiye’den yaptığı ithalattaki sıralaması karşılaştırıldığında “Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri”, “Makine ve Aksamları”, “Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri”, “Elektrik Elektronik”, “Deri ve Deri Mamulleri”, “Hazırgiyim ve Konfeksiyon”, “İklimlendirme Sanayii”, “Demir ve Demir Dışı Metaller”, “Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller” ve “Fındık ve Mamulleri” sektörlerinin (toplam on sektör) bir iki basamak yer değiştirmesi hariç diğer sektörlerin (dokuz sektör) Kırgızistan’ın hem dünyadan hem de Türkiye’den ithalatında aynı sırada yer aldığı görülmektedir. Bu da Türk ihracatçılarının Kırgızistan’ın en çok ithalat yaptığı sektörlerde bu pazara hitap ettiğini göstermektedir.

Tablo 25. Türkiye'nin Rekabet Üstünlüğüne Sahip Olduğu ve Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatında Pazar Payı %1-5 Aralığında Olan 148 Ürünün Sektörel Dağılımı (milyon \$)

Türkiye sıralama	Dünya Sıralama	TİM sektör sınıfı	Sınıfta Yer Alan 6'lı GTİP Kod Sayısı	Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatı	Kırgızistan'ın Dünyadan İthalatı	Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatının Payı	Türkiye'nin Dünyaya İhracatı	Toplam Dünya İhracatı	Türkiye'nin Kırgızistan'a İhracatının Türkiye'nin Toplam İhracatı İçindeki Payı
1	1	Otomotiv Endüstrisi	15	0,0022	0,0696	3,2%	5,3641	306,9050	0,04%
2	2	Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	29	0,0017	0,0661	2,5%	2,7359	122,3751	0,06%
4	3	Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	7	0,0011	0,0440	2,5%	1,4505	46,4520	0,08%
3	4	Makine ve Aksamları	16	0,0011	0,0440	2,6%	0,8836	55,9688	0,13%
5	5	Tekstil ve Hammaddeleri	9	0,0010	0,0294	3,3%	0,6298	13,5191	0,15%
7	6	Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri	9	0,0007	0,0261	2,6%	0,6406	26,1690	0,11%
6	7	Elektrik Elektronik	13	0,0007	0,0232	3,0%	2,6181	54,1308	0,03%
9	8	Deri ve Deri Mamulleri	3	0,0005	0,0224	2,1%	0,0438	2,9908	1,09%
8	9	Hazırgiyim ve Konfeksiyon	19	0,0006	0,0205	2,7%	0,8328	25,8013	0,07%
11	10	İklimlendirme Sanayii	8	0,0003	0,0177	1,6%	0,5242	45,6089	0,05%
10	11	Demir ve Demir Dışı Metaller	10	0,0003	0,0146	2,1%	0,8981	46,2192	0,03%
12	12	Çelik	11	0,0002	0,0114	2,1%	0,6931	41,6756	0,03%
13	13	Çimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri	5	0,0002	0,0092	2,0%	0,3131	13,2665	0,06%
15	14	Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller	2	0,0001	0,0056	1,5%	0,3765	5,5781	0,02%
14	15	Fındık ve Mamulleri	1	0,0001	0,0032	3,7%	0,6467	4,6702	0,02%
16	16	Madencilik Ürünleri	3	0,0000	0,0013	2,5%	0,6344	3,9284	0,01%
17	17	Yaş Meyve ve Sebze	2	0,0000	0,0006	1,5%	0,1579	6,6993	0,01%
18	18	Meyve Sebze Mamulleri	2	0,0000	0,0004	1,1%	0,1548	4,5139	0,00%
19	19	Halı	1	0,0000	0,0002	1,3%	0,0231	0,1182	0,01%
		Sektörler toplamı	165	0,0108	0,4095	2,6%	19,6212	826,5904	0,06%

Kaynak: (International Trade Centre (ITC), Trademap, 2019) ve TİM

Tablo 26'da Türkiye'nin uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğüne sahip olduğu ve Kırgızistan'ın Türkiye'den ithalatında pazar payı %5'den büyük olan 445 ürünün sektörel dağılımı görülmektedir. Kırgızistan TİM sınıflamasına göre bu ürün grubunda 23 sektörde Türkiye'den ithalat gerçekleştirmiştir. Kırgızistan'ın Türkiye'den yaptığı ithalatın dünyadan yaptığı ithalatın içindeki payı %30,1 olurken bu ticaretin Türkiye'nin bu ürün grubunda dünyaya yaptığı toplam ihracatı içindeki payı ise %0,3 olmuştur. Bu ürün grubunda Kırgızistan'ın Türkiye'den yaptığı ithalatın dünyadan yaptığı ithalatın içindeki payının bu ticaretin Türkiye'nin bu ürün grubunda dünyaya yaptığı toplam ihracatı içindeki payından oldukça büyük olduğu görülmektedir.

Kırgızistan, bahsi geçen 445 üründe 2018 yılında dünyadan toplam 668,9 milyon dolarlık ithalat gerçekleştirirken Türkiye’den ise yaklaşık 201,1 milyon dolarlık ithalat yapmıştır. Kırgızistan bu sektörler arasında dünyadan en çok ithalatı 222,7 milyon dolar ile “Hazırgiyim ve Konfeksiyon” sektöründe yaparken bu sektörü 85,5 milyon dolarlık ithalatın yapıldığı “Kimyevi Maddeler ve Mamulleri” sektörü; 67,7 milyon dolarlık ithalatın yapıldığı “Tekstil ve Hammaddeleri” sektörü; 50,6 milyon dolarlık ithalatın yapıldığı “Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri” sektörü ile 40,6 milyon dolarlık ithalatın yapıldığı “Makine ve Aksamları” sektörü izlemektedir. Kırgızistan bu sektörler arasında Türkiye’den en çok ithalatı ise 93,3 milyon dolar ile yine “Hazırgiyim ve Konfeksiyon” sektöründe yaparken bu sektörü 24,9 milyon dolarlık ithalatın yapıldığı “Tekstil ve Hammaddeleri” sektörü; 15,5 milyon dolarlık ithalatın yapıldığı “Kimyevi Maddeler ve Mamulleri” sektörü; 12,4 milyon dolarlık ithalatın yapıldığı “Makine ve Aksamları” sektörü ile 11,1 milyon dolarlık ithalatın yapıldığı “Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri” sektörü takip etmektedir.

Tabloda ayrıca bu grupta yer alan 445 ürünün oluşturduğu sektörlerin Kırgızistan’ın dünyadan yaptığı ithalattaki sıralamaları ile Türkiye’den yapılan ithalattaki sıralamaları karşılaştırıldığında “Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri” ile “Mücevher” sektörleri hariç diğer 21 sektörün bazıları bir iki basamak yer değiştirmesine rağmen Kırgızistan’ın dünyadan yaptığı ithalattaki sıralamasının Türkiye’den yapılan ithalattaki sıralama ile aynı olduğu görülmektedir.

Kırgızistan’ın dünyadan en çok ithalat yaptığı ilk 5 sektör ile Türkiye’den en çok ithalat yapılan ilk 5 sektör karşılaştırıldığında ilk sektörün aynı olduğu, 2. ve 5.sektörler arasındaki sektörlerin ise bir iki basamak yer değiştirmesine rağmen Kırgızistan’ın dünyadan yaptığı ithalattaki sıralamasının Türkiye’den yapılan ithalattaki sıralama ile aynı olduğu görülmektedir. Bu da Türk ihracatçılarının bir önceki gruplardaki sektörlerle benzer olarak Kırgızistan’ın en çok ithalat yaptığı sektörlerde bu pazara hitap ettiğini göstermektedir.

Tablo 26. Türkiye'nin Rekabet Üstünlüğüne Sahip Olduğu ve Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatında Pazar Payı %5'den Büyük Olan 445 Ürünün Sektörel Dağılımı (milyon \$)

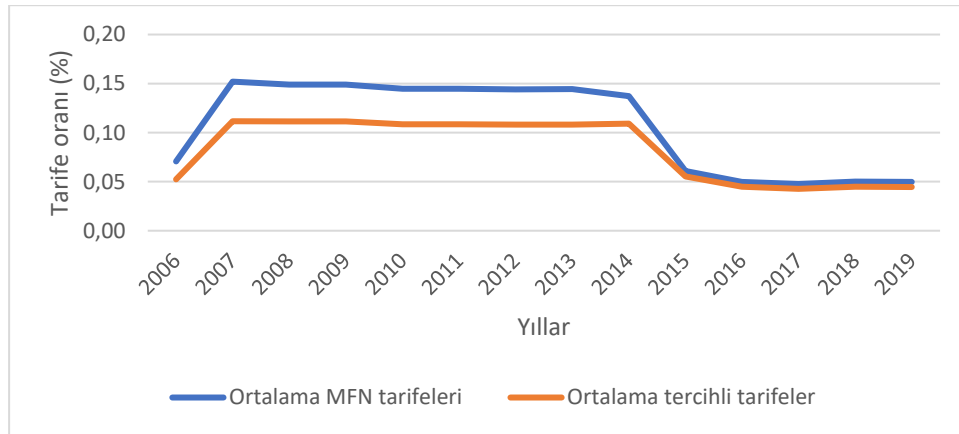
Türkiye Sıralama	Dünya Sıralama	TİM sektör sınıfı	Sınıfta Yer Alan 6'lı GTİP Kod Sayısı	Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatı	Kırgızistan'ın Dünyadan İthalatı	Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatının Payı	Türkiye'nin Dünyaya İhracatı	Toplam Dünya İhracatı	Türkiye'nin Kırgızistan'a İhracatının Türkiye'nin Toplam İhracatı İçindeki Payı
1	1	Hazırgiyim ve Konfeksiyon	122	0,09326	0,22272	41,9%	15,13	371,51	0,6%
3	2	Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	53	0,01546	0,08549	18,1%	4,50	191,25	0,3%
2	3	Tekstil ve Hammaddeleri	49	0,02492	0,06767	36,8%	2,32	56,12	1,1%
5	4	Mobilya,Kağıt ve Orman Ürünleri	24	0,01113	0,05059	22,0%	3,23	132,61	0,3%
4	5	Makine ve Aksamları	58	0,01236	0,04064	30,4%	2,30	82,93	0,5%
12	6	Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	9	0,00317	0,03478	9,1%	1,22	61,41	0,3%
9	7	Demir ve Demir Dışı Metaller	29	0,00539	0,03152	17,1%	3,71	174,77	0,1%
6	8	Deri ve Deri Mamulleri	11	0,00970	0,03149	30,8%	0,50	28,87	1,9%
7	9	Elektrik Elektronik	12	0,00629	0,02762	22,8%	3,51	85,86	0,2%
8	10	Otomotiv Endüstrisi	12	0,00606	0,01553	39,0%	9,04	319,59	0,1%
11	11	İklimlendirme Sanayii	14	0,00348	0,01339	26,0%	2,05	49,49	0,2%
13	12	Halı	7	0,00224	0,01188	18,9%	2,11	8,35	0,1%
14	13	Yaş Meyve ve Sebze	8	0,00121	0,01100	11,0%	1,12	27,38	0,1%
15	14	Çelik	11	0,00112	0,00955	11,7%	1,20	56,13	0,1%
16	15	Çimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri	9	0,00064	0,00527	12,1%	0,90	20,29	0,1%
10	16	Mücevher	2	0,00379	0,00469	80,8%	4,41	110,49	0,1%
17	17	Süs Bitkileri ve Mam.	2	0,00027	0,00174	15,6%	0,06	1,30	0,4%
21	18	Zeytin ve Zeytinyağı	3	0,00007	0,00073	9,1%	0,28	9,54	0,0%
18	19	Madencilik Ürünleri	1	0,00026	0,00039	66,5%	0,50	3,26	0,1%
20	20	Fındık ve Mamulleri	2	0,00007	0,00036	20,6%	0,25	3,22	0,0%
19	21	Kuru Meyve ve Mamulleri	4	0,00008	0,00036	21,9%	0,63	6,42	0,0%
22	22	Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller	1	0,00003	0,00005	54,2%	0,03	3,04	0,1%
23	23	Meyve Sebze Mamulleri	1	0,00000	0,00001	14,3%	0,01	0,28	0,0%
		Diğer Sanayi Ürünleri	1	0,00015	0,00144	10,5%	0,06	6,19	0,2%
		Sektörler toplamı	445	0,20113	0,66887	30,1%	59,07	1.810,30	0,3%

Kaynak: (International Trade Centre (ITC), Trademap, 2019) ve TİM

4. Kırgızistan'ın Türkiye'ye Uyguladığı Tarife ve Tarife Dışı Engeller

Kırgızistan Türkiye'den yaptığı ithalatta bazı ürünlere gümrük vergisi uygularken bazı ürünlerde tarife dışı engel uygulamaktadır. Bu bölümde ilk aşamada Kırgızistan'ın 2018 yılında Türkiye'den yaptığı 290,2 milyon dolarlık ithalat içinde hangi ürünlerde hangi oranlarda tarife uyguladığı dikkate alınarak sektörlerin ortalama tarife oranları analiz edilecektir. İkinci aşamada ise Kırgızistan'ın Türkiye'ye uyguladığı tarife dışı engeller analiz edilecektir.

Şekil 1'de Kırgızistan'ın ithal ettiği ürünlerde uyguladığı ortalama “En Çok Gözetilen Ulus (MFN)” tarifeleri ile ortalama tercihli tarifeler görülmektedir. Her iki tarifenin de birbirine yakın ve aynı yönlü seyrettiği görülmektedir. Kırgızistan dünyadan yaptığı ithalatta 2006 yılında %7,06 oranında ortalama “En Çok Gözetilen Ulus (MFN)” tarifesi uygularken %5,24 oranında ortalama “tercihli tarife” uygulamıştır. Kırgızistan 2019 yılında ise %4,96 oranında ortalama “En Çok Gözetilen Ulus (MFN)” tarifesi uygularken %4,45 oranında ortalama “tercihli tarife” uygulamıştır. Yıllar içerisinde Nijerya'nın ortalama “En Çok Gözetilen Ulus (MFN)” tarifesi ile ortalama tercihli tarifelerinin azaldığı ve birbirine yaklaştığı görülmektedir.

Şekil 1. Kırgızistan'ın Yıllara Göre Uyguladığı Ortalama MFN ve Tercihli Tarife Oranları (2006-2019)

Kaynak: (ITC Market Access Map (MacMap), 2019a)

Kırgızistan, dünyadan toplam 3.543 farklı 6'lı GTİP kodlu ürün, Türkiye'den ise 1.424 farklı 6'lı GTİP kodlu ürün ithal etmektedir. **Tablo 27**'de dünyadan ithal ettiği ürünlerin ithalatta uyguladığı gümrük vergisi oranlarına göre kırılımı görülmektedir. Kırgızistan dünyadan ithal ettiği bu ürünler içinde 562 üründe gümrük vergisi uygulamazken, %0'dan büyük %1'den küçük 24 üründe, %1'den büyük %5'den küçük 438 üründe, %5'den büyük %10'dan küçük 1.475 üründe, %10'dan büyük %15'den küçük 733 üründe, %15'den büyük %20'den küçük 197 üründe, %20'den büyük %25'den küçük 42 üründe, %25'den büyük %30'dan küçük 13 üründe,

%30'dan büyük %35'den küçük 11 üründe, %35'den büyük 48 üründe gümrük vergisi uygulamıştır. Kırgızistan dünyadan yaptığı ithalatta en çok gümrük vergisi uyguladığı ürünlerin 1.475 ürünün yer aldığı %5-10 arası gümrük vergisi uyguladığı ürün grubundaki ürünler olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 27. Dünyadan Yapılan İthalatta Uygulanan Gümrük Vergisi Oranlarına Göre 6'lı GTİP Kodlu Ürün Sayılarının Dağılımı

İthalatta Uygulanan Gümrük Vergisi Oranı	Ürün Sayısı
Gümrük Vergisi Uygulanmayan Ürünler (%0)	562
%0'dan büyük-%1'den küçük	24
%1'den büyük-%5'den küçük	438
%5'den büyük-%10'dan küçük	1.475
%10'dan büyük-%15'den küçük	733
%15'den büyük-%20'den küçük	197
%20'den büyük-%25'den küçük	42
%25'den büyük-%30'dan küçük	13
%30'dan büyük-%35'den küçük	11
%35'den büyük	48
Toplam	3.543

Kaynak: (ITC Market Access Map (MacMap), 2019b)

Tablo 28'de Kırgızistan'ın dünyadan yaptığı ithalatta uyguladığı 2012 yılında belirlenen tarife (gümrük vergisi) dışı engeller ve bu engel kodlarında yer alan 6'lı GTİP kodlu ürün sayıları görülmektedir. En fazla ürünü F710 kodlu NTM'nin kapsadığı görülürken bu kod altında 4.404 6'lı GTİP kodlu farklı ürünün olduğu tespit edilmiştir. İkinci sırada 3.746 ürünün yer aldığı B310 kodlu NTM yer alırken üçüncü sırada ise 3.071 ürünün yer aldığı B700 kodlu NTM yer almaktadır. Tabloda en az ürünü kapsayan NTM'lerin ise 1 ürünü kapsayan A190, 2 ürünü kapsayan E621 ve 3 ürünü kapsayan B490'nın olduğu görülmektedir. Kırgızistan'ın dünyadan yaptığı ithalatta 11.272 farklı 8'li GTİP kodlu üründe tarife (gümrük vergisi) dışı engel uyguladığı görülmektedir. Ürünler 6'lı GTİP kod başlıkları altında tekrar birleştirildiğinde ise ürün sayısının 5.106'ya düştüğü görülmektedir. Bu 11.272 farklı 8'li GTİP kodlu üründe 53 NTM'nin 373.631 defa 5.106 farklı 6'lı GTİP kodlu üründe ise 42.532 defa yer aldığı görülmektedir.

Tablo 28. Kırgızistan'ın Dünyadan İthal Ettiği Ürünlere Uyguladığı NTM'nin Geçerli Olduğu 6'lı GTİP Kodlu Ürün Sayısı (2012 yılı)

NTM Kodu	NTM'nin Geçerli Olduğu Ürün Sayısı	NTM Kodu	NTM'nin Geçerli Olduğu Ürün Sayısı
A130	835	B220	937
A140	55	B310	3746
A150	336	B320	826
A190	1	B330	1235
A210	884	B410	1006
A220	918	B420	652
A310	898	B490	3
A320	797	B600	46
A330	855	B700	3071
A410	874	B810	974
A420	231	B820	2832
A490	346	B830	2035
A510	30	B840	1234
A590	64	B852	4
A620	256	B890	1401
A630	823	C300	362
A640	1287	C400	378
A690	188	C900	17
A810	862	E100	1655
A820	1088	E320	731
A830	575	E321	22
A840	247	E621	2
A850	817	F690	17
A860	34	F710	4404
A890	932	F720	28
B190	60	H900	17
B210	604	Genel Toplam	42.532

Kaynak: (ITC Market Access Map (MacMap), 2019b)

Not: MacMap'teki 8'li GTİP kodlu ürünler 6'lı GTİP kodlu ürünlere dönüştürülmüştür.

4.1. Kırgızistan'ın Türkiye'ye Uyguladığı Tarifeler (Gümrük Vergileri)

Kırgızistan, 2018 yılında Türkiye'den yaptığı 1.424 ürünün ithalatında 1.164 ürüne gümrük vergisi uygulamıştır. Bu ürünlerde Türkiye Kırgızistan'a 242,7 milyon dolarlık ürün ihraç ederken dünyaya ise toplamda 96,2 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirmiştir.

Tablo 29'da Kırgızistan'ın Türkiye'den ithal ettiği ürünlerin ithalatta uyguladığı gümrük vergisi oranlarına göre kırılımı görülmektedir. Kırgızistan Türkiye'den ithal ettiği bu ürünler içinde 260 üründe gümrük vergisi uygulamazken, %0'dan büyük %1'den küçük 14 üründe, %1'den büyük %5'den küçük 275 üründe, %5'den büyük %10'dan küçük 470 üründe, %10'dan büyük %15'den küçük 247 üründe, %15'den büyük %20'den küçük 81 üründe, %20'den büyük %25'den küçük 25 üründe, %25'den büyük %30'dan küçük 10 üründe, %30'dan büyük %35'den

küçük 9 üründe, %35'den büyük 33 üründe gümrük vergisi uygulamıştır. Kırgızistan Türkiye'den yaptığı ithalatta en çok gümrük vergisi uyguladığı ürünlerin 470 ürünün yer aldığı %5-10 arası gümrük vergisi uyguladığı ürün grubundaki ürünler olduğu tespit edilmiştir.

Kırgızistan'ın dünyadan ithal ettiği toplam 3.543 farklı 6'lı GTİP kodlu ürünün ithalatında uyguladığı gümrük vergisi oranlarının Türkiye'ye uyguladığı gümrük vergi oranlarından genelde farklı olduğu tespit edilmiştir. Kırgızistan Türkiye'ye gümrük vergisi uygulamadığı 260 ürünün hepsine dünyanın diğer ülkelerine de vergi uygulamamaktadır. Kırgızistan Türkiye'den ve dünyadan yaptığı ithalatta toplam 999 üründe aynı oranda gümrük vergisi uygularken 165 üründe ise farklı oranda gümrük vergisi uygulamaktadır.

Tablo 29. Kırgızistan'ın Türkiye'den Yaptığı İthalatta Uygulanan Gümrük Vergisi Oranlarına Göre 6'lı Gtip Kodlu Ürün Sayılarının Dağılımı

İthalatta Uygulanan Gümrük Vergisi Oranı	Ürün Sayısı
Gümrük Vergisi Uygulanmayan Ürünler (%0)	260
%0'dan büyük-%1'den küçük	14
%1'den büyük-%5'den küçük	275
%5'den büyük-%10'dan küçük	470
%10'dan büyük-%15'den küçük	247
%15'den büyük-%20'den küçük	81
%20'den büyük-%25'den küçük	25
%25'den büyük-%30'dan küçük	10
%30'dan büyük-%35'den küçük	9
%35'den büyük	33
Toplam	1.424

Kaynak: (ITC Market Access Map (MacMap), 2019b)

Tablo 30'da MacMap verilerine göre Kırgızistan'ın Türkiye'ye karşı uyguladığı tarifelerin TİM sınıflamasına göre sektör kısıtlımları görülmektedir.

Sektörler arasında en yüksek gümrük vergisi oranının “Hazırgiyim ve Konfeksiyon” sektöründe olduğu görülürken bu sektördeki ortalama vergi oranı %21,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu sektörü %15 gümrük vergisi oranı ile “Tütün” sektörü ile %14,8 gümrük vergisi oranı ile “Meyve Sebze Mamulleri” sektörleri izlemektedir.

Sektörler arasında en yüksek gümrük vergisi gelirinin “Hazırgiyim ve Konfeksiyon” sektöründe olduğu görülürken bu sektördeki ortalama vergi geliri 23,1 milyon dolar olarak

gerçeklemiştir. Bu sektörü 1,5 milyon dolar vergi geliri ile “Kimyevi Maddeler ve Mamulleri” sektörü ile 1,4 milyon dolar gümrük vergisi geliri ile “Deri ve Deri Mamulleri” sektörleri izlemektedir.

Kırgızistan 2018 yılında Türkiye’den yaptığı 290,2 milyon dolarlık ithalat üzerinden 30,8 milyon dolarlık gümrük vergisi elde ederken ithalata ortalama %10,6 gümrük vergisi uygulamıştır. Kırgızistan 2018 yılında Türkiye’den ithal ettiği ürün grubunda dünyadan 3,6 milyar dolarlık ithalat gerçekleştirirken Türkiye ise dünya geneline 108,3 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirmiştir.

Tablo 30. Kırgızistan’ın Türkiye’ye Uyguladığı Tariflerin (Gümrük Vergileri) Sektörel Ortalaması

TİM Sektör Sınıfı	Türkiye'den İthalat (1.000 \$)	Dünyadan İthalat (1.000 \$)	Kırgızistan'ın Türkiye'den İthalatın Payı (%)	Türkiye'nin dünyaya İhracatı (1.000 \$)	Ortalama İthalat Vergisi Oranı (%)	Toplam İthalat Vergisi (1.000 \$)
Otomotiv Endüstrisi	9.816	183.658	5,3%	18.608.714	2,8%	274
Hazırgiyim ve Konfeksiyon	107.716	378.204	28,5%	17.029.402	21,5%	23.113
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	38.934	987.623	3,9%	12.096.509	3,8%	1.473
Çelik	1.487	46.990	3,2%	2.971.386	7,5%	112
Elektrik Elektronik	12.342	319.862	3,9%	9.914.233	5,0%	618
Demir ve Demir Dışı Metaller	6.135	153.824	4,0%	5.434.304	6,9%	425
Tekstil ve Hammaddeleri	33.295	278.715	11,9%	3.738.140	1,9%	642
Makine ve Aksamları	23.071	219.913	10,5%	6.360.508	0,7%	162
Mücevher	3.848	5.494	70,0%	4.415.081	10,6%	406
Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	4.495	166.198	2,7%	3.904.837	10,4%	467
Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri	11.134	135.015	8,2%	4.440.726	8,2%	918
Madencilik Ürünleri	330	4.332	7,6%	1.235.368	7,5%	25
İklimlendirme Sanayii	5.282	103.882	5,1%	4.130.422	5,9%	313
Çimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri	1.509	60.189	2,5%	1.763.532	9,3%	141
Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller	303	29.356	1,0%	745.621	0,0%	130
Yaş Meyve ve Sebze	1.296	43.395	3,0%	1.838.860	3,6%	46
Halı	2.812	14.782	19,0%	2.200.312	3,7%	105
Savunma ve Havacılık Sanayii	57	2.544	2,2%	646.483	1,7%	1
Fındık ve Mamulleri	156	2.902	5,4%	727.945	6,8%	11
Deri ve Deri Mamulleri	24.912	433.156	5,8%	1.365.648	5,3%	1.308
Meyve Sebze Mamulleri	117	38.189	0,3%	919.955	14,8%	17
Kuru Meyve ve Mamulleri	481	5.425	8,9%	709.760	3,6%	17
Tütün	1	200	0,5%	39.896	15,0%	0
Gemi, Yat ve Hizmetleri	-	-	-	-	-	-
Zeytin ve Zeytinyağı	73	757	9,7%	292.887	6,5%	5
Diğer Sanayi Ürünleri	222	14.607	1,5%	114.581	8,0%	18
Süs Bitkileri ve Mamulleri	333	2.666	12,5%	81.582	3,1%	10
Bilinmeyen/Gizli Ürünler	53	6.109	0,9%	2.564.885	0,00%	-
Sektörlerin toplamı	290.210	3.637.989	8,0%	108.291.577	10,6%	30.758

Kaynak: (International Trade Centre (ITC), Trademap, 2019), (International Trade Centre, MacMap, 2019) ve TİM

4.2. Kırgızistan'ın Türkiye'ye Uyguladığı Tarife Dışı Engeller

Tablo 31'de Kırgızistan'ın Türkiye'den yaptığı ithalatta uyguladığı 2012 yılında belirlenen tarife (gümrük vergisi) dışı engeller ve bu engel kodlarında yer alan 6'lı GTİP kodlu ürün sayıları görülmektedir. En fazla ürünü dünyadan yapılan ithalatta olduğu gibi F710 kodlu NTM'nin kapsadığı görülürken bu kod altında 4.403 6'lı GTİP kodlu farklı ürünün olduğu tespit edilmiştir. İkinci sırada 3.745 ürünün yer aldığı B310 kodlu NTM yer alırken üçüncü sırada ise 3.070 ürünün yer aldığı B700 kodlu NTM yer almaktadır. Türkiye'den yapılan ithalat analizinde sahip olduğu 6'lı GTİP kodlu ürün sayısına göre ilk 37 sırada yer alan NTM kodlarındaki ürün sayılarının dünyadan yapılan ithalat analizinde sahip olduğu 6'lı GTİP kodlu ürün sayısına göre ilk 37 sırada yer alan NTM kodlarındaki ürün sayılarından birer eksik olduğu kalan 16 NTM kodunda ise aynı ürün sayısına sahip olduğu görülmektedir.

Tabloda en az ürünü kapsayan NTM'lerin ise 1 ürünü kapsayan A190, 2 ürünü kapsayan E621 ve 3 ürünü kapsayan B490'nın olduğu görülmektedir. Kırgızistan'ın Türkiye'den yaptığı ithalatta dünyadan yaptığı ithalatta olduğu 11.272 farklı 8'li GTİP kodlu üründe tarife (gümrük vergisi) dışı engel uyguladığı görülmektedir. Ürünler 6'lı GTİP kod başlıkları altında tekrar birleştirildiğinde ise ürün sayısının 5.105'e düştüğü görülmektedir. Bu 11.272 farklı 8'li GTİP kodlu üründe 53 NTM'nin 373.258 defa, 5.105 farklı 6'lı GTİP kodlu üründe ise 42.494 defa yer aldığı görülmektedir.

Tablo 31. Kırgızistan'ın Türkiye'den İthal Ettiği Ürünlere Uyguladığı NTM'nin Geçerli Olduğu 6'lı GTİP Kodlu Ürün Sayısı (2012 yılı)

NTM Kodu	NTM'nin Geçerli Olduğu Ürün Sayısı	NTM Kodu	NTM'nin Geçerli Olduğu Ürün Sayısı
A130	834	B220	936
A140	54	B310	3.745
A150	335	B320	825
A190	1	B330	1.234
A210	883	B410	1.005
A220	917	B420	651
A310	897	B490	3
A320	796	B600	46
A330	854	B700	3.070
A410	873	B810	973
A420	230	B820	2.831
A490	345	B830	2.034
A510	30	B840	1.233
A590	64	B852	4
A620	255	B890	1.400
A630	822	C300	361
A640	1.286	C400	377
A690	188	C900	17
A810	861	E100	1.654
A820	1.087	E320	730
A830	574	E321	22
A840	247	E621	2
A850	816	F690	17
A860	34	F710	4.403
A890	931	F720	28
B190	59	H900	17
B210	603	Genel Toplam	42.494

Kaynak: (ITC Market Access Map (MacMap), 2019b)

Not: MacMap'teki 8'li GTİP kodlu ürünler 6'lı GTİP kodlu ürünlere dönüştürülmüştür.

Tablo 32'de MacMap verilerine göre Kırgızistan'ın Türkiye'ye karşı uyguladığı NTM'lerin² TİM sınıflamasına göre geçerli olduğu sektör sayıları görülmektedir. Kırgızistan'ın Türkiye'den yaptığı ithalatta 53 NTM'yi 26 sektörde toplamda 599 defa uyguladığı tespit edilmiştir. En fazla sektörde geçerli olan NTM'ler incelendiğinde Kırgızistan'ın Türkiye'den yaptığı ithalatta B310 ve F710'ı 28 sektörde, B700, B890 ve E100'ü 22 sektörde, B820 ve B830 kodlu NTM'leri ise 21 sektörde uyguladığı görülmektedir. En az sektörde geçerli olan NTM'lerin ise 1'er sektör ile A190, B490, B852 ve E621 NTM kodlu tarife dışı engellerde olduğu tespit edilmiştir.

² 2017 yılında belirlenen tarife (gümrük vergisi) dışı engeller.

Tablo 32. Kırgızistan'ın Türkiye'ye karşı uyguladığı NTM'lerin TİM sınıflamasına göre geçerli olduğu sektör sayısı

NTM Kodu	NTM'nin Geçerli Olduğu Sektör Sayısı	NTM Kodu	NTM'nin Geçerli Olduğu Sektör Sayısı
A130	12	B220	18
A140	7	B310	28
A150	6	B320	13
A190	1	B330	17
A210	12	B410	16
A220	16	B420	12
A310	13	B490	1
A320	11	B600	3
A330	12	B700	22
A410	12	B810	15
A420	3	B820	21
A490	15	B830	21
A510	4	B840	16
A590	3	B852	1
A620	2	B890	22
A630	12	C300	15
A640	19	C400	5
A690	7	C900	2
A810	13	E100	22
A820	19	E320	17
A830	14	E321	3
A840	15	E621	1
A850	11	F690	2
A860	2	F710	28
A890	16	F720	4
B190	5	H900	2
B210	10	Genel Toplam	599

Kaynak: (International Trade Centre, MacMap, 2019) ve TİM

Tablo 33'te MacMap verilerine göre Kırgızistan'ın Türkiye'ye karşı TİM sınıflamasına göre sektörlere uyguladığı NTM sayıları görülmektedir. Kırgızistan'ın Türkiye'den yaptığı ithalatta toplamda 26 sektörde 53 adet NTM'yi toplamda 599 defa uyguladığı tespit edilmiştir. En fazla NTM'ye sahip sektörler incelendiğinde Kırgızistan'ın Türkiye'den yaptığı ithalatta “Kimyevi Maddeler ve Mamulleri” sektöründe 40 NTM'nin, “Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri” sektöründe 39 NTM'nin, “Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri” sektöründe 37 NTM'nin uyguladığı görülmektedir. Kırgızistan'ın Türkiye'ye karşı TİM sınıflamasına göre sektörlere uyguladığı en az NTM ise dokuzar NTM ile “Diğer Sanayi Ürünleri” ve “Gemi ve Yat” sektörleri ile sekiz NTM ile “Mücevher” sektöründe görülmektedir.

Tablo 33. Kırgızistan'ın Türkiye'ye karşı TİM sınıflamasına göre sektörlere uyguladığı NTM sayıları

TİM sınıflamasına göre sektör	Sektördeki NTM sayısı	TİM sınıflamasına göre sektör	Sektördeki NTM sayısı
Çelik	21	Makine ve Aksamları	14
Çimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri	21	Meyve Sebze Mamulleri	30
Demir ve Demir Dışı Metaller	19	Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri	39
Deri ve Deri Mamulleri	16	Mücevher	8
Diğer Sanayi Ürünleri	9	Otomotiv Endüstrisi	16
Elektrik Elektronik	17	Savunma ve Havacılık Sanayii	14
Fındık ve Mamulleri	18	Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller	31
Gemi ve Yat	9	Süs Bitkileri ve Mam.	14
Halı	11	Tekstil ve Hammaddeleri	21
Hazırgiyim ve Konfeksiyon	14	TİM SINIFLAMASI DIŞI	50
Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	37	Tütün	11
İklimlendirme Sanayii	30	Yaş Meyve ve Sebze	21
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	40	Zeytin ve Zeytinyağı	18
Kuru Meyve ve Mamulleri	18	Genel Toplam	599
Madencilik Ürünleri	32		

Kaynak: (International Trade Centre, MacMap, 2019) ve TİM

UNCTAD, tarifelerden farklı olarak 16 adet tarife dışı engel tanımlamıştır. Kırgızistan ise bu 16 tarife dışı engelden 6'sını Türkiye'ye karşı kullanmaktadır.

Kırgızistan'ın 562'si bütün ülkelere genel uyguladığı 22'si de Türkiye'ye ve başka ülkelere karşılıklı (bilateral) uyguladığı olmak üzere tarife dışı engel başlığı altında toplamda 584 adet tarife dışı engel bulunmaktadır.

Tablo 34'de Kırgızistan'ın 562'si bütün ülkelere genel uyguladığı 22'si de Türkiye'ye ve başka ülkelere karşılıklı (bilateral) uyguladığı olmak üzere 584 adet tarife dışı engelin engel türüne göre dağılımı görülmektedir. Kırgızistan "Sihhi ve bitki sağlığı (SPS) önlemleri" başlığı altında bütün ülkelere (Türkiye dahil) 151 adet sadece ikili uygulamada Türkiye'ye 6 adet; "Ticarette teknik engeller (TBT'ler)" başlığı altında bütün ülkelere (Türkiye dahil) 339 adet sadece ikili uygulamada Türkiye'ye 3 adet tarife dışı engel uyguladığı görülmektedir.

Tablo 34. Kırgızistan'ın Türkiye'ye Uyguladığı 584 Tarife Dışı Engelin Adetsel Dağılımı

Tarife Dışı Engel Kodu	Tarife Dışı Engel Açıklaması	Bütün Ülkeler	Türkiye (bilateral)
A	Sıhhi ve bitki sağlığı (SPS) önlemleri	151	6
B	Ticarette teknik engeller (TBT'ler)	339	3
C	Sevkiyat öncesi inceleme ve diğer formaliteler	4	1
D	Şarta Bağlı "Koşullu" Ticaret Koruyucu Önlemler		
E	Ruhsatlar, kotalar, yasaklar ve diğer miktar kontrol önlemleri	21	2
F	Fiyat kontrol önlemleri: Ücretler, vergiler ve benzer diğer tarife önlemleri	3	
G	Finans önlemleri		
H	Rekabet karşıtı önlemler		
I	Ticarete bağlı yatırım önlemleri		
J	Dağıtım kısıtlamaları		
K	Satış sonrası hizmetlerde kısıtlama		
L	Sübvansiyonlar (P700 kapsamındaki ihracat sübvansiyonları hariç)		
M	Devlet tedarik kısıtlamaları		
N	Fikri mülkiyet		
O	Menşe kuralları		
P	İhracatla ilgili önlemler	41	10
	Diğer önlemler	3	
	Toplam	562	22

Kaynak: (UNCTAD, 2019)

Kaynakça

- Birleşmiş Milletler DESA Population Division. (2019, Eylül 13). *World Population prospects 2019: Birleşmiş Milletler*. Birleşmiş Milletler DESA Population Division Web sitesi: <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/> adresinden alındı
- Dünya Bankası . (2019, Eylül 13). *GDP (current \$): The World Bank Data*. Dünya Bankası Web sitesi: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> adresinden alındı
- Dünya Bankası (The World Bank). (2019, Eylül 13). *GDP per capita (current US\$): The World Bank data*. Dünya Bankası (The World Bank) Web sitesi: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD> adresinden alındı
- Dünya Bankası (The World Bank). (2019, Şubat 10). *World Integrated Trade Solution (WITS): The World Bank*. Dünya Bankası Web sitesi: <https://wits.worldbank.org/countrystats.aspx> adresinden alındı
- Dünya Bankası. (2019, Eylül 13). *Population, total: The Worldbank Data*. Dünya Bankası Web sitesi: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL> adresinden alındı
- Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization, WTO). (2019, Eylül 20). *Publications: WTO: A Practical Guide to Trade Policy Analysis*. WTO Web sitesi: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wto_unctad12_e.pdf adresinden alındı
- International Trade Centre (ITC), Trademap. (2019, Ekim 20). *Trade Map: ITC*. ITC Web sitesi: <https://www.trademap.org/> adresinden alındı
- International Trade Centre (ITC), Trademap. (2019). *Trade Map: ITC*. Kasım 7, 2019 tarihinde ITC Web sitesi: <https://www.trademap.org/> adresinden alındı
- International Trade Centre (ITC), Trademap. (2019). *Trade Map: ITC*. Kasım 7, 2019 tarihinde ITC Web sitesi: <https://www.trademap.org/> adresinden alındı
- International Trade Centre (ITC), Trademap. (2019, Ekim 30). *Trade Map: ITC*. ITC Web sitesi: <https://www.trademap.org/> adresinden alındı
- International Trade Centre (ITC), Trademap. (2019). *Trade Map: ITC*. Kasım 18, 2019 tarihinde ITC Web sitesi: <https://www.trademap.org/> adresinden alındı
- International Trade Centre, MacMap. (2019, Ekim 24). *Market Analysis Tools: ITC*. ITC Web sitesi: <https://marketanalysis.intracen.org/TradeMap.aspx> adresinden alındı
- ITC Market Access Map (MacMap). (2019a). *Home > Country analysis > Tariff averages > Tariff Averages result: ITC Market Access Map (MacMap)*. Ekim 31, 2019 tarihinde ITC Market Access Map (MacMap) Web Sitesi: <http://legacy.macmap.org/CountryAnalysis/AverageTariffResult.aspx?country=SCC417%7cKyrgyzstan&bysection=0> adresinden alındı
- ITC Market Access Map (MacMap). (2019b). *Download data: ITC Market Access Map (MacMap)*. Kasım 1, 2019 tarihinde ITC Market Access Map (MacMap) Web Sitesi: <https://www.macmap.org/en/download> adresinden alındı
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2019). Ekim 30, 2019 tarihinde alındı
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2019). *Dış Ticaret Sınıflamaları : TÜİK*. Kasım 7, 2019 tarihinde TÜİK Web sitesi: [https://biruni.tuik.gov.tr/DIESS/SiniflamaSurumListeAction.do?turlId=3&turAdi=%203.%20D%](https://biruni.tuik.gov.tr/DIESS/SiniflamaSurumListeAction.do?turlId=3&turAdi=%203.%20D%20)

C4%B1%C5%9F%20Ticaret%20S%C4%B1n%C4%B1flamalar%C4%B1&guncel=Y adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2019, Şubat 26). *Dış Ticaret Sınıflamaları : TÜİK*. TÜİK Web sitesi: <https://biruni.tuik.gov.tr/DIESS/SiniflamaSurumListeAction.do?turlId=3&turAdi=%203.%20D%C4%B1%C5%9F%20Ticaret%20S%C4%B1n%C4%B1flamalar%C4%B1&guncel=Y> adresinden alındı

Uluslararası para Fonu (IMF). (2019, Ekim 18). *World Economic Outlook Database, October 2019: IMF*. Uluslararası Para Fonu (IMF) Web sitesi: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/02/weodata/WEOOct2019all.xls> adresinden alındı

Uluslararası para Fonu (IMF). (2019, Ekim 18). *World Economic Outlook Database, October 2019: IMF*. Uluslararası Para Fonu (IMF) Web sitesi: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/02/weodata/WEOOct2019all.xls> adresinden alındı

Uluslararası Ticaret Merkezi (International Trade Centre, ITC). (2019, Ekim 23). *Trade Map: ITC, Intracen*. ITC Web Sitesi (Intracen): <https://www.trademap.org> adresinden alındı

Uluslararası Ticaret Merkezi (International Trade Centre, ITC). (2019, Ekim 23). *Trade Map: ITC, Intracen*. ITC Web Sitesi (Intracen): <https://www.trademap.org> adresinden alındı

Uluslararası Ticaret Merkezi (International Trade Centre, ITC). (2019, Ekim 20). *Trade Map: ITC, Intracen*. ITC Web Sitesi (Intracen): <https://www.trademap.org> adresinden alındı

UN Comtrade Database. (2019, Eylül 20). *Trade Statistics:UN Comtrade Database*. UN Comtrade Database Web sitesi: <https://comtrade.un.org/data/> adresinden alındı

UNCTAD. (2019). *Trade Analysis Information System (TRAINS): UNCTAD*. Kasım 4, 2019 tarihinde Trade Analysis Information System (TRAINS) - UNCTAD Web Sitesi: <https://trains.unctad.org/Forms/TableViewDetails.aspx?mode=modify> adresinden alındı

United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). (2019, Ocak 28). *Data Center: UNCTADSTAT*. UNCTAD Web sitesi: https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en adresinden alındı